

www.e-rara.ch

Q. Septimii Florentis Tertulliani Carthaginensis presbyteri, Opera quae hactenus reperiri potuerunt omnia

**Tertullianus, Quintus Septimius Florens
Parisiis, 1608**

Stiftung der Werke von C.G.Jung, Zürich

Shelf Mark: Online

Persistent Link: <https://doi.org/10.3931/e-rara-11127>

Q. Septimii Florentis Tertulliani de pallio, liber.

www.e-rara.ch

Die Plattform e-rara.ch macht die in Schweizer Bibliotheken vorhandenen Drucke online verfügbar. Das Spektrum reicht von Büchern über Karten bis zu illustrierten Materialien – von den Anfängen des Buchdrucks bis ins 20. Jahrhundert.

e-rara.ch provides online access to rare books available in Swiss libraries. The holdings extend from books and maps to illustrated material – from the beginnings of printing to the 20th century.

e-rara.ch met en ligne des reproductions numériques d'imprimés conservés dans les bibliothèques de Suisse. L'éventail va des livres aux documents iconographiques en passant par les cartes – des débuts de l'imprimerie jusqu'au 20e siècle.

e-rara.ch mette a disposizione in rete le edizioni antiche conservate nelle biblioteche svizzere. La collezione comprende libri, carte geografiche e materiale illustrato che risalgono agli inizi della tipografia fino ad arrivare al XX secolo.

Nutzungsbedingungen Dieses Digitalisat kann kostenfrei heruntergeladen werden. Die Lizenzierungsart und die Nutzungsbedingungen sind individuell zu jedem Dokument in den Titelinformationen angegeben. Für weitere Informationen siehe auch [Link]

Terms of Use This digital copy can be downloaded free of charge. The type of licensing and the terms of use are indicated in the title information for each document individually. For further information please refer to the terms of use on [Link]

Conditions d'utilisation Ce document numérique peut être téléchargé gratuitement. Son statut juridique et ses conditions d'utilisation sont précisés dans sa notice détaillée. Pour de plus amples informations, voir [Link]

Condizioni di utilizzo Questo documento può essere scaricato gratuitamente. Il tipo di licenza e le condizioni di utilizzo sono indicate nella notizia bibliografica del singolo documento. Per ulteriori informazioni vedi anche [Link]

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI DE PALLIO,

LIBER.

RINCIPE S² semper Africæ, viri Carthaginienses, vetustate nobiles, nouitate felices, ³ gaudeo vos tam prosperos temporum, cum ita vacat ac iuuat, habitus denotare pacis. hæc & annona & oia ab imperio & à cælo. bene est. ⁴ tamen & vobis habitus olim aliter tunicæ fuere, ⁵ & quidem in fama de subteminis studio, & luminis consilio, & mensuræ temperamento, quod neque trans crura prodigæ, nec intra genua inuerecundæ, nec brachiis parcæ, nec manibus artæ, sed nec cingulo sinus diuidente, expeditæ atque quadratæ instita, ⁶ in viris autem pallij extrinsecus habitus & ipse quadrangulus, ab utroque laterum regeſtus, & ceruicibus circumſtruetus, in fibulæ morſu humeris adquieſcebat. inſtar eius, hodie Æſculapio iam veſtro ſacerdotium eſt. ⁷ Sic & in proximo ſoror ciuitas veſtiebat, & ⁸ ſicubi ali-

CAP. I.

bi in Africa, Tyros. ⁹ At cum ſæcularium ſortium variauit vrna, & Romanis Deus maluit: ſoror quidem ciuitas ſuoſte arbitrio mutare properauit, vt adpulſum Scipionem ante iam de habitu ſalutaret, Romana præcoqua. ¹⁰ Vobis vero poſt iniuriæ beneficium, vt ſenium non faſtigium exemptis, poſt ¹¹ Gracchi obſcœna omina, & ¹² Lepidi violenta ludibria, poſt trinas Pompeij aras & longas Cæſaris moras, ¹³ vbi mœnia Statilius Taurus impoſuit, ſollemnina Sentius Saturninus enarrauit, cum concordia iuuat, toga oblata eſt. Pro quantum circummeauit, à ¹⁴ Pelasgiſ ad Lydos, à Lydis ad Romanos, vt ab humeris ſublimioris populi Carthaginienses complecteretur. ex inde tunicam longiorem cinctu arbitrante ſuspenditis, & pallij iam teretis redundantiam tabulata congregatione fulcitis, & ſi quid præterea conditio vel dignitas, vel temporalitas ¹⁵ veſtit. pallium tamen generaliter veſtrum immemores etiam denotatis. Et quidem haud miror præ documento ſuperiore. nam & ¹⁶ arietem (non quem Laberius reciprocornem & lanicuten & teſtitrahum, ſed trabes machina eſt, quæ muros frangere militat) nemini vñquam adhuc libratum, illa dicitur Carthago ¹⁷ ſtudiis aſperrima belli, prima omnium armaſſe in ¹⁸ oſcillum penduli impetus, commentata vim tormenti de bile pecoris capite vindicantis. Cum tamen vltimarent tempora patriæ, & aries iam Romanus in muros quondam ſuos auderet, ſtupere illicò Carthaginienses vt nouum extraneum ingenium.

Tantum cui longinqua valet mutare vetuſtas.

C Sic denique pallium agnoſcitur. [¹⁹ Sic nunc aliunde res, ne Pœnicum inter Romanos aut erubefcat aut doleat, certè habitum vertere naturæ totius ſollemnne mutus eſt, fungitur & ipſe mundus interim iſte quem incumbimus. Viderit Anaximander ſi plures putat; viderit ſi quis vſpian alius ad Meropas, vt Silenus penes aures Midæ blattit, aptas ſanè grandioribus fabulis. Sed & ſi quem Plato æſtimat, cuius imago hic ſit: etiam ille habeat neceſſe eſt proinde mutare: quippe ſi mundus; ex diuerſis ſubſtantiis officiſque conſtabit, ad formam eius quod mundus, hic eſt. neque enim mundus, ſi non vt mundus. proinde diuerſa in vñum, ex demutatione diuerſa ſunt. denique diuerſitatis diſcordiam vices fœderant. ita mutando erit mundus omnis, qui & diuerſitatibus corporatus & vicibus temperatus. Noſtra ²⁰ certè mutatio (quod clauſis, vel in totum Homericiſ oculis liquet) totum verſiforme eſt: dies & nox inuicem vertunt; ²¹ ſolſtitionibus annuiſ, luna modulationibus menſtruiſ variat: ſiderum diſtincta confuſio interdum deiicit quid, interdum reſuſcitatur; cæli ambitus nunc ſub diuo ſplendidus, nunc nubilo ſordidus; aut imbres ruunt, & ſi qua miſſilia cum imbris, dehinc ſubſtillum, & denuò ſudum. ſic & mari fides infamiſ, dum & ſtabris æque mutantibus de tranquillo probum, de ²² fluſtris temperatum, & extemplò de decumanis inquietat. ²³ Sic & terram, ſi recenſeas, temporatim veſtiri amantem, prope ſis eandem negare, memor viridem cum conſpiciſ flauā, mox viſurus & canam. ceteri quoque eius ornatus,

A iij

quid? non aliud ex alio mutat, & montium scapulæ decurrendo, & fontium venæ ebullando, & D
Gen. 7. 8. 9. fluminum viæ obumbrando. ²⁴ Mutauit & totus orbis, aliquando aquis omnibus oblitus: ad-
huc maris conchæ & buccinæ peregrinantur in montibus, cupientes Platoni probare etiam ar-
dua fluitasse; sed & enatando rursus infima mutauit, rursus orbis alius, idem mutat & nunc lo-
caliter habitus: cum situs læditur: cum inter insulas ²⁵ nulla iam Delos, harenæ Samos, & (si ille non
mendax,) Æon, in Atlantico, Libyam aut Asiam adæquans quæritur nunc: Italia quondam la-
tus, Hadria Tyrrhenóque quassantibus medio tenus interceptū reliquias Siciliam facit: cum to-
ta illa plaga discidij, cōtentiosos æquorum coitus angustis retorqueus, nomen vitij mari induit,
Gen. 18. 19. non exspuentis naufragia, sed deuorantis. ²⁶ Patitur & continens de cælo aut de suo. Aspice ad
Palæstinam, qua Iordanis amnis finium arbiter: vastitas ingens, & orba regio, & frustra ager est,
& vrbes retro, & populi frequentes, ²⁷ & solus audiebat. dehinc vt Deus censor esset, impietas
ignium meruit imbres: hætenus Sodoma, & nulla Gomorra, & cinis omnia, & propinquitas
maris iuxta cum solo mortem bibit. Ex huiuscemodi nubilo & Tuscia Vulfinios pristinos deusta,
quo magis de montibus suis Campania speret, crepta Pompeios. Sed absit. ²⁸ Vtinam & Asia se-
cura iam sit de soli ingluuie: vtinam & Africa semel voraginem pauerit: ²⁹ vniciis castris fraudatis
expiata. Multa & alia huiusmodi detrimenta habitū orbis nouauere, sitūsque mouere. Bellis quo-
que plurimum licuit. Sed piget tristitia non minus quàm ³⁰ Regnorum vices recensere, quotiens
& ista mutauerint iam inde à Nino Beli progenie: si ³¹ tamen Ninus regnauit primus, vt autumat
superiorum prophanitas, (fermè apud vos vltra stilus non solet) ab Assyriis, si fortè æui historię
Gen. 1. patefcunt. Qui vero diuinis lætitamus, ab ipsius mundi natalibus compotes sumus: sed læta iam
malo, quippe & læta mutant. Denique si quid mare diluit, cælum textit, terra subduxit, gladius
detotondit, aliàs ³² versura compensato redit. ³³ Nam & primitus maiore ambitu terra cassā, &
vacans hominum, & sicubi aliqua gens occuparat, sibimet soli erat. Itaque cogitans omnia sibi
Gen. 47. Psal. 113. domum, intelligens alibi stipantem copiam, alibi deferentem. runcare atque rursus consuluit, vt
inde velut ex furculis & propaginibus populi de populis, vrbes de vrbibus, per vbique orbis pan-
gerentur. Transuolauere redundantium gentiū examina: ³⁴ Scythæ exuberant in Persas, ³⁵ Phœ-
nices in Africam eructant, ³⁶ Romanos Phryges pariunt, ³⁷ Chaldæum semen in Ægyptum edu-
catur. dehinc cum inde transducitur Iudæa gens est. Sic ³⁸ & Herculeæ posteritas, qui Teme-
no pariter Peloponnesum occupando producant. Sic & ³⁹ Iones Nilei comites Asiam nouis vrbibus
instruunt, ⁴⁰ sic & Corinthij cum Archia muniunt Syracusas. Sed vanum iam antiquitas, quan-
do curricula nostra coram. Quantum reformauit orbis seculum istud; ⁴¹ quantū vrbium aut pro-
duxit, aut auxit, aut reddidit præsentis Imperij triplex virtus, Deo tot Augustis in vnum fauente?
quot census transcripti? quot populi propaginati? quot ordines illustrati? quot barbari exclusi?
Reuera orbis cultissimum huius Imperij rus est, ⁴² eradicato omni aconito hostilitatis, & cæcto
& rubo subdolæ familiaritatis, consitum & amœnum super ⁴³ Alcinoi pometum, & Midæ ro-
setum. Laudans igitur orbem mutantem, quid denotas hominem? [⁴⁴ Mutant & bestię pro veste
formam. ⁴⁵ Quamquam & pauo pluma vestis, & quidem de cataclitis; imo omni conchylio de-
pressior, qua colla florent; & omni patagio inauratior, qua terga fulgēt, & omni syrmate solutior,
qua caudæ iacent, multicolor, & discolor, & versicolor, nunquam ipsa, semper alia, & si semper
ipsa quando alia, totiens denique mutanda, quotiens mouenda. ⁴⁶ Nominandus est & serpens
licet pōnē pauum. nam & iste quod sortitus est conuertit corium & æuum. siquidem vt seniū per-
sensit in angusta se stipat, paritèrque specum ingrediens & cute egrediens, ab ipso statim limine
I I I. erasus, exuuiis ibidem relictis nouum se explicat, cum squamis & anni recurantur. ⁴⁷ Hyæna, si
obserues, sexus annalis est, marem & feminam alternat. ⁴⁸ taceo ceruum, quod & ipse ætatis suæ
arbitr, serpente pastus, veneno languescit in iuuentutem. ⁴⁹ est &, *quadrupes, tardigrada, agrestis,*
humilis, aspera. testudinem Pacuuiam putas. non est; capit & alia bestiola versiculum, de medio-
cribus oppido, sed nomen grande: chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus, iam timebis
aliquid amplius cum leone. at cum offenderis apud vineam fermè sub pampino totum; ridebis il-
lico audaciam & Græciam nominis: quippe nec succus est corpori, qui minutionibus multo li-
cet. chamæleon pellicula viuut, capitulum statim à dorso: nam deficit ceruix. itaque durum refle-
cti, sed circumspēctū emissitij ocelli, imò luminis puncta vertiginant. hebes, fessus vix se à terra
suspendit: molliter incessum stupens, & promouet, gradum magis demonstrat quàm explicat, iciu-
nus scilicet semper & indefectus: oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus tamen &
chamæleon mutare totus, nec aliud valet. nam cum illi coloris proprietas vna sit, quid accessit, in-
de suffunditur: hoc soli chamæleonti datum, quod vulgò dictum est, de corio suo ludere. ⁵⁰ Mul-
ta dicendum fuit, vt ad hominem præstruētū perueniretur: hunc quoquo primordio accipitis,
nudus certè & inuestis figulo suo constitit, post demum sapientiam haud dum licitā, præreptam
potitur. ibidem quod in nouo corpore indebitum adhuc pudori erat, protegere festinans, ficul-
neis foliis interim circumdat. dehinc cum de originis loco exterminat, quippe deliquerat, pelli-
tus orbi. vt metallo datur: ⁵¹ sed arcana ista, nec omniū nosse. Cedo iam de vestro, quod Ægyptij
Gen. 3. Ibidem. narrant, & ⁵² Alexander digerit & Afer legit, ⁵³ ea tempestate Osiridis qua ad illum ex Lybia
Hammon

- A Hammon vasit ouium diues, denique cum ipsis Mercurium autumant fortè palpati arietis molli-
tie delectatum, diglubasse oueculam: dùmque pertentat quod facilitas materiæ suadebat, tractu
prosequente filum eliquasse, & in vestis pristinae modum quam philyra tenui vinxerat, textuisse.
Sed vos omnem lanitij dispensationem structuramque telarum Mineræ maluistis; cum penes
Arachnen diligentior officina, exinde materia. ⁵⁴ nec de ouibus dico Milesiis & Selgicis & Alti-
nis, aut ⁵⁵ quis Tarentum, vel Bætica cluet, natura colorante. Sed quoniam & arbusta vestiunt, &
lini herbida post virorem lauacro niuescunt: nec fuit satis tunicam pangere & serere, ni etiam pis-
cari vestitum contigisset. nam & ⁵⁶ de mari vellera, quæ muscosæ lanositatis lautiores conchæ co-
mant. ⁵⁷ Prorsus haud later, bombycem (vermiculi genus est) quæ per aërem aliquando araneo-
rum more scopis idonius se distendit, dehinc deuorat, mox æquè reddere, proinde si necaueris,
animata iam stamine aluo. ⁵⁸ Tantam igitur paraturam materiarum ingenia quoque vestificinae
prosecuta, primum tegendo homini qua necessitas præcessit, dehinc & ornando inò & inflando,
qua ambitio successit, varias indumentorum formas promulgauere. quarum pars gentilitus inha-
bitantur, ceteris incommunes. pars verò passiuus omnibus vtilis, vt hoc pallium, & si Græcum
magis, sed lingua iam penes Latium est. cum voce vestis intrauit, atque adeò ipse, qui Græcos pel-
lentos vrbe censebat, litteras eorum vocemque senex iam eruditus, ⁵⁹ idem Cato iuridiciæ suæ
in tempore humerum exsertus, haud minus palliato habitu Græcis fuit. [⁶⁰ Quid nunc? si est Ro-
manitas omnis alia, nec vestis; tamen admodum Græci estis. Annè ita est? ⁶¹ Vnde gentium in
prouinciis melius exercitis, quas natura agro potius eluctando commodauit, studia palestræ ma-
lè senescencia & incassum laborantia, & lutea vnctio, & pulucrea volutatio, & arida saginatio? vn-
de ⁶² apud aliquos Numidas etiam equis cæsariatos, iuxta cutem tonsor, & cultri vertex solus
immunis? unde apud hirtos & hirsutos tam rapax ab alta resina, tam furax à mento vossella? Pro-
digium est, hæc sine pallio fieri. illius est hæc tota res Asiæ. Quid tibi Libya & Europa cum exoti-
cis mundiciis, quas vestire non nosti? Reuera enim quale est ⁶³ Græcatim depallari magis quàm
amiciri? habitum transferre ita demum cultus probrum est, si non consuetudo, sed natura mute-
tur. sat refert inter honorem temporis, & religionem Dei: cōsuetudo fidem tempori natura Deo.
⁶⁴ Naturam itaque concussit Larissæus Heros in virginem mutando ille ferarum medullis edu-
catus, unde & nominis consilium, quando quidem labiis vacuerat ab vberum gustu: ille apud ru-
picem & siluicolam & monstrorum eruditorem scrupæ schola eruditus. Feras in puero matris
solicitudinem. ⁶⁵ patiens certè iam vstriculas, certè iam virum alicuius clanculo functus, adhuc
sustinet stolam fundere, comam struere, cutem fingere, speculum consulere, collum demulcere,
aurem quoque foratu effeminatus, quod illi apud Sigæum statua seruat. planè postea miles est. ne-
cessitas enim reddidit sexum. de prælio sonuerat. nec arma longè. *Ipsam* (inquit) *ferrum virum at-*
trahit. Ceterum si post incētium quoque puella perseverasset, potuit & nubere. ecce itaque mu-
tatio; monstrum equidem geminum, de viro fœmina, mox de fœmina vir, quando neque veritas
negari debuisset, neque fallacia confiteri. Vterque habitus mutandi malus, alter aduersus naturam,
alter contra salutem. ⁶⁶ Turpius adhuc libido virum cultu transfigurauit, quàm aliqua materna
formido; tametsi adoratur à vobis, qui erubescendus est, Scyrtalosagittipelliger ille, qui totam
epitheti sui sortem cum muliebri cultu compensauit. Tantum Lydiæ clanculariæ licuit vt Hercu-
les in Omphale. & Omphale in Hercule prostitueretur. ⁶⁷ vbi Diomedes & cruëta præsepia? ⁶⁸ vbi
C Busris & bustuaria altaria? ⁶⁹ vbi Gerion ter vnus? Celebris adhuc eorum claua foetere malebat,
cum vnguentis offenderetur. ⁷⁰ Vetus iam Hydræ Centaurorumque sanguis in sagittis, pumice
speculi excludebatur, insulante luxuria, vt, post monstra transfixa coronam forsitan fuerent. ⁷¹ Ne
sobriæ mulieris quidem aut viraginis alicuius scapulæ, sub exuuias bestię tantæ introire potuis-
sent, nisi diu mollitas & euigoratas & exodoratas, quod apud Omphalen balsamo aut telino spe-
ro factum. credo & iubas pectinem passas, ne ceruicem eneruem inuret ⁷² stiria leonina; hiatus
crinibus infarfos, ⁷³ genuinos inter antias adumbratos ne tota oris contumelia mugiret. Si posset,
Nemæa certe, si quis loci Genius, ingemebat, tunc enim se circumspexit leonē perdidisse. ⁷⁴ Qua-
lis ille Hercules in theristiro Omphales fuerit, iam Omphale in Herculis scorto designata descri-
psit. ⁷⁵ Sed & qui arte Tyrrhenum accesserat pugil Cleomachus, post Olympia cum incredibili
mutatu de masculo fluxisset, inter cutem cæcus & vltra inter ⁷⁶ fullones iam Nouianos coronan-
dus, meritòque mimographo Lentulo in Catinienfibus commemoratus; ⁷⁷ vtique sicut fastigia
cæstum viriosa occupauit, ⁷⁸ ita & endromidis solocè aliqua multicia synthesi exstruxit. ⁷⁹ Phy-
sconem & Sardanapalum tacendum est, qui nisi insignes libidinum, aliàs reges nemo nosset. ta-
cendum autem ne quid & illi de Cæsaribus quibusdam vestris oemussitent, pariter propudiosis:
nec magnæ forte constantiæ mandatum sit, impuriorem Physcone, molliorem Sardanapalo Cæ-
sarem designare, & quidem sub Nerone. ⁸⁰ Nec tepidior vis vanæ quoque gloriæ mutandis in
dubiis, etiam vero saluo. calor est omnis affectus: verum cum in affectationem flabellatur, iam
de incendio gloriæ ardor est. Habes igitur ex isto fomite æstuantem magnum regem, sola gloria
minorem. vicerat Medicam gentem, & victus est Medica veste. triumphalem cataphractem amo-
litus, in captiua ⁸¹ Sarabara decessit: pectus squamarum signaculis disculptum, textu pellucido te-

gendo nudauit, anhelum adhuc ab opere belli, & vt mollius ventilante serico exstinxit. Non erat D
 satis animi tumens Macedo ni illum etiam vestis inflator delectasset. ⁸² Nisi quod & philosophi
 puto ipsi aliquid eiusmodi affectant, audio enim & in purpura philosophatum. Si philosophus in
 purpura; cur non & in baxe tyria calciare, nisi aurum minimè Græcatos decet. ⁸³ atquin alius &
 sericatus & crepidam æratus incessit: dignè quidem vt Bacchantibus indumentis aliquid subtin-
 niret, cymbalo incessit. Quòd si iam tunc locorum Diogenes de dolio latraret; non cœnulentis
 pedibus vt thori Platonici sciunt, sed omnino totum Empedoclen in ⁸⁴ adyta Cloacinarum de-
 tulisset; vt qui se cœlitem delirarat, sorores prius suas, dehinc homines deas salutaret. Tales igitur
 habitus qui de natura & modestia transferunt, & acie figere, & digito destinare, & nutu tradere,
 merito sit. ⁸⁵ Prorsus si quis Mæandrico fluxu delicatam vestem humi protrahat, audiat ponè se
 quod & Comicus, *Qualem demens iste chlamydem disperdit?* Enimuerò iam dubium censoriæ inten-
 tionis episcynio disperso, ⁸⁶ quantum denotatui passiuitas offert, ⁸⁷ libertinos in equestribus, sub-
 uerbustos in liberalibus, dedititios in ingenuis, rupices in vrbaniis, scurras in forensibus, paganos
 in militaribus. Vispillo, leno, lanista, tecum vestiuntur. Conuerte & ad feminas. Habes spectare
 quod ⁸⁸ Cecina Seuerus grauius senatui impressit, *matrona sine stola in publico*. denique ⁸⁹ Lentuli
 Auguris consultis, quæ ita sese exautorasset, pro stupro erat pœna: quoniam quidem indices cu-
 stodesque dignitatis habitus, vt lenocinij factitandi impedimenta, sedulo quædam desuefece-
 rant. at nunc in semetipsas lenocinando quo planitus adcantur, & ⁹⁰ stolam, & supparum, &
 crepidulum, & caliendrum, ipsas quoque iam lecticas & sellas quis in publico quoque domestice
 ac secrete habebantur, eierauere. Sed alius extinguit sua lumina, alius non sua accendit. Adspice
 lupas popularium libidinum nundinas, ipsas quoque frictices. Et, si præstat oculos adducere ab E
 eiusmodi propudiis occisæ in publico castitatis, adspice tamen vel sublimis iam; matronas vide-
 bis, cum latrinarum antistes sericum ventilat, & immundiolem loco ceruicem monilibus conso-
 latur, & armillis, quas ex virorum fortium donis ipsæ quoque matronæ temere vsurpassent, om-
 nium pudendorum conscias madus inserit, impuro cruri ⁹¹ purum aut mulleolū inducit calceum.
 Cur istas non spectas? ⁹² vel illos item habitus, qui nouitate vestitus religionem mentiuntur, cum
 ob cultum omnia candidatum, & ob notam vitæ, & priuilegium galeri, Cereri initiantur; cum ob
 diuersam affectionem tenebricæ vestis, & tetrici super caput velleris in Bellonæ montes fugantur;
 cum latioris purpuræ ambitio, & galatici ruboris superiectio Saturnum commendat; cum ipsum
 hoc pallium morosius ordinatum, & crepidæ cretatæ Græcatim Æsculapio adulantur. quanto
 tunc magis arguas illud? & vrges oculis etiam simplicis & inaffectatæ tamen superstitionis reum.
⁹³ Enimuerò cum hanc primum sapientiam vestit, quæ vanissimis superstitionibus renuit: tunc
 certissime pallium super omnes exuias & peplos augusta vestis, superque omnes apices & titulos
 facer suggestus deducit oculos. suadeo reuerere habitum, vnus interim erroris tui renunciato-
 rem. V. ⁹⁴ Tamen inquis: *ita à toga ad Pallium?* Quid enim si & à diademate & à sceptro? ⁹⁵ An aliter
 mutauit Anacharsis, cum regno Scythiæ philosophiam præuertit? Nulla in melius transgressus
 sint signa: est habitus iste quod faciat. Prius etiam ad simplicem spectata telam eius: nullo tædio
 constat, adeo ⁹⁶ nec artifice necesse est, qui pridie rugas ab exordio formet, & inde deducat in ti-
 lias, totumque contracti vmbonis figmentum custodibus forcipibus assignet: dehinc dilu-
 culo (tunica prius cingulo correpta, quam præstabat moderatiorem texuisse) recognito rursus F
 vmbone & si quid exorbitauit reformato, partem quidem de læuo promittat, ambitum vero eius
 ex quo sinus nascitur iam deficientibus tabulis retrahat à scapulis, & exclusa dextera in læuam ad-
 huc congerat cum alio pari tabulato in tergo deuoto, atque ita hominem sarcina vestiatur. Con-
 scientiam denique tuam perrogabo, quid te prius in toga sentias, indutumne an onustum? habere
 vestem, an baiulare? Si negabis: domum consequar, videbo quid statim à limine properes: nul-
 lius profecto alterius indumeti expositio quàm togæ gratulatur, calceos nihil dicimus, proprium
 togæ tormentum, immundissimam pedum tutelam, verum & falsam, quem enim non expediat
 in algore & ardore rigere nudipedem, quàm in calceo vncipedem. magnum incessui munimen-
 tum sutrinæ Veneriæ prospexere, perones effeminatos. At enim pallio nihil expeditius, ⁹⁷ etiam
 si duplex, quod Cratetis more nusquam vestiendo componitur. quippe tota molitio eius operire
 est solutim, id est, vno circumiectu, licet quidem nusquam inhumano; ita omnia hominis simul
 contegit. Humerum velans exponit, vel includit, cetero qua in humerum adhæret nihil circum-
 fulcit, nihil circumstringit, nihil de tabularum fide laborat, facile sese regit, facile reficit. etiam
 cum reponitur nulli cippo in crastinum demandatur. si quid interulæ superest, vacat zonæ tor-
 mentum; si quid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis, certè viriles
 magis quàm in calceis. Hæc pro Pallio interim, quantum nomine concitasti. Iam vero & de ne-
 gocio prouocat. ⁹⁸ Ego, inquit, nihil foro, nihil campo, nihil curiæ debeo; nihil officio aduigilo,
 nulla nostra præoccupo, nulla prætoris obseruo, cancellos non adoro, subsellia non contundo,
 iura non conturbo, causas non elatro, non iudico, non milito, non regno; secessi de populo.
 imò vnicum negocium mihi est, nec aliud nunc curo quàm nec curem. Via meliore magis in se-
 cessu fruire quàm in promptu, sed ignaua infamique scilicet patriæ, & imperio rei que pub. viuendum

Dum est. Errat olim ista sententia; Nemo alij nascitur, moriturus sibi.⁹⁹ Certè cum ad Epicuros & Zenonas ventum est; sapientes vocas totum quietis magisterium, qui eam summæ atque vnicæ voluptatis nomine conseruauere. Tamen propemodum mihi quoque licebit in publicum prodesse.¹⁰⁰ Soleo de qualibet margine vel ara medicinas moribus dicere, quæ felicius publicis rebus & ciuitatibus & imperiis bonas valetudines conferent, quàm tuæ operæ. Quippe si pergam ad acuta tecum, plus togæ læsere rempub. quàm loricæ. Atquin nullis vitiis adulor, nullis veternis parco, nulli impetigini adulor; adigo cauterem ambitioni, qua¹⁰¹ M. Tullius quingentis millibus numerum orbem citri emit, qua bis tantum Asinius Gallus pro mensa eiusdem Mauritaniæ numerat. Hem, quântis facultatibus æstimauere ligneas maculas?¹⁰² item qua lances centenarij ponderis Sulla molitur. Vereor sanè ne parua sit ista trutina, cum¹⁰³ Drusillanus, equidem seruus Claudij, quingenariam promulsidem ædificat, superscriptis fortasse mensis necessariam; cui si officina extructa est, debuit & triclinium. Immergo æquæ scalpellum acerbitati ei, qua¹⁰⁴ Vedius Pollio seruos murænis inuadēdos obiectabat, noua scilicet sæuitia delectatus, terrenæ bestię exedentulæ & exunguis & excornis: de piscibus placuit feras cogere, vtique statim coquendis, vt in visceribus earum aliquid de seruorum suorum corporibus & ipse gustaret. Præcidam gulam; qua¹⁰⁵ Hortensius orator primus pauum cibi causa potuit occidere; qua¹⁰⁶ Aufidius Lurco primus sagina corpora vitiauit, & coactis alimentis in adulterinum prouexit saporem; qua¹⁰⁷ Asinius Celler nulli vnus obsonium VI. H. S. detulit; qua¹⁰⁸ Æsopus histrio ex auibus eiusdem preciositatis vt canoris & loquacibus. quibusque sexcentorum millium patinam confluuit; ¹⁰⁹ qua filius eius post tale pulpamentum potuit aliquid sumptuosius esurire; margarita namque vel ipso nomine preciosa dehausit, credo ne mendicius patre cœnasset. Taceo¹¹⁰ Neronēs & Apicios & Rufos.

E Dabo catharticum impuritati Scauri, & alex Curij, & vinolentiæ Antonij. Et memento istos interim ex multis togatos fuisse, quales apud pallium haud facilè. Has purulentias ciuitatis quis eliciet & exuaporabit, ni sermo palliatus?¹¹¹ Sermone, inquis, me suasisi medicamine sapientissimo. Verum etli eloquium quiescat, aut infantia subductum, aut verecundia retentum, (nam & clingui philosophia vita contenta est) ipse habitus sonat. sic denique auditur philosophus dum videtur. De occurso meo vitia suffundo. Quis non æmulum suum cum videt patitur? quis oculis in eum potest, in quem mentibus non potest: grande pallij beneficium est, sub cuius recogitatu improbi mores vel erubescunt. Viderit nunc philosophia, quid proffit. Nec enim sola mecum est. Habeo & alias artes in publico vtilēs. de meo vestiuntur, & primus informator litterarum, & primus edomator vocis, & primus¹¹² numerorum harenarius, & Grammaticus, & Rhetor, & Sophista, & Medicus, & Poëta, & qui Musicam pulsat,¹¹³ & qui stellarem coniectat, & qui volaticam spectat. omnis liberalitas studiorum quatuor meis angulis tegitur. planè post Romanos equites. Verum & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur. Hęc nimirum indignitas erit à toga ad pallium? Sed ista pallium loquitur.¹¹⁴ At ego iam me illi etiam diuinæ sectæ ac disciplinæ commercium confero. Gaudè pallium & exulta. melior iam te philosophia dignata est, ex quo Christianum vestire cœpisti.

ANNOTATIONES IACOBI PAMELII IN LIBRVM DE PALLIO.

DE PALLIO.] Pallium quale fuerit, satis patet tum ex verbis Auctoris supra in Argumento, tum ex picturis sculpturisque superioris vestis Apostolorum Christi, quæ etiamnum exstant. Similem autem habitus mutationem in nouis Christianis subindicat Origenes apud Eusebium Eccl. hist. lib. 6. cap. 15. cum de Heracla dicit, postea illum communi indumento habitum adsumpsisse philosophicum. Quoniam autem Pallium Græcorum erat gestamen (vti adnotauit Rhenanus) vt toga Romanorū, & Christiani, frugalitatis gratia, pallio vestiebantur tanquam veste simpliciore & philosophica; factum est, vt vulgari conuicio, qui nostris sacris initiati farent, Græci vocarentur, & ab iniectione pallij, quod tunica superimponebant, etiam imponentes, vt ita dixerim, siue impostores. Quoties ergo Christianus aliquis prodisset, statim illud è triuio audiebat, ο γεγενης ἑταῖρος. Id simpliciter accipiebat indoctum vulgus ab pallij superimpositionem; ceterum litterati figuratum morsum intelligebant in vocabulo ἑταῖρος; in quo fieret ad impostoris nomen apud Latinos tacita allusio; hoc est, deceptoris & hominis sanctitatem mentientis. Atque hoc est quod Hieronymus ad Furia de viduitate scribens: Vbiunque (inquit) viderint Christianum, statim illud de triuio,

γεγενης ἑταῖρος; vocant impostorem, detrahunt. Sensus scommatis idem Hieronymus expresit epistola ad Marcel- lam de agrotatione Blesilla de Christianis agens, qui propter vestitum viliores à gentilibus, nonnunquam etiam à pseudochristianis riderentur: Nos (inquit quia serica veste non utimur, Monachi iudicamur; quia ebrij non sumus, nec cachinno ora dissoluimus, continentēs vocamur & tristes. si tunica non canduerit, statim illud è triuio: Im- postor & Græcus est. Vbi vides ad vestem pertinere dicta- rium, qua philosophi Græcorum peculiariter uterentur, & post illos Christiani; cum inquit, Si tunica non cāduerit. Hæste- nus Rhenanus, non incommode, sed expungendi (præter eos quos Censores Regij repurgarunt) veniunt duo loci in ipsius ad hunc librum argumento. præterquam enim quod in calce tacite suggil- lat Romani Pontificis sceptrum & diadema; etiam in ipso offen- dit limine, de Monachorum agens veterum vestitus, Erasimum o- pinor imitatus in vita D. Hieronymi & Antidoto scilicet sui in Epistolam ad Rusticum. Repugnat etenim directè hic error pa- trum veterum iam inde ab ætate Apostolorum sententiæ, qui vniuersim omnes tam in monachis quàm sãctimonialibus imi- tationem habitus agnoscunt. De his aliquid diximus Adnot. nostris in Epistolam D. Cypriani L X I I. ad Pompon. de Virgin.

De Monachis vero id adferunt, non modo Philo Judaeus, D. Dionysius Areop. & D. Ephrem, locis ibidem citatis, sed etiam D. Chrysostomus homil. 69. in 21. cap. Matth. eiusque discipulus Cassianus de Instit. canob. cap. 1. 2. 3. & Nilus Abbas in Asce- tico, amictum monachorum describentes, qualis Heliae, Helisei, & Joannis Baptista describitur, lib. 3. Reg. 17. & 19. c. l. 4. c. 1. 2. 4. 6. Matth. 3. & 11. c. Marc. 1. Luc. 1. & Hebr. 11. qui haud du- biè diversus fuit à reliquo hominum genere. Quod quantumvis negent Centuriatores Magdeburgenses de D. Joanne ne videatur monachorum exemplar fuisse; contrarium tamen pulchrè osten- dunt Alanus Copus dial. lib. 2. cap. 5. ac 6. & P. Canisius Com- ment. de verb. Dei corrupt. lib. 1. à quibus citantur Optatus Mi- leuitanus lib. 2. contra Parmen. Athanasius de virginis. Am- brosius epistola 36. Gregorius Nazianz. exhort. ad virgines, Hie- ron. in Hilarione & Paulo Eremitis, Augustinus epist. 199. ad Ediciam, Theodor. in Mesyma, Pallad. hist. Laus. c. 41. & Da- masc. de Barlaam & Iosaphat. His adde, Sever. Sulpit. vita S. Mart. dial. 1. cap. 2. ac 14. & quae habet Nicophorus Eccles. hist. lib. c. 19. de vestitu monachorum Tabernensium sub S. Pachomio eodem plane cum eo quo utuntur hodie monachi. Quid? quod, non solum Pachomij discipuli D. Oresies in inst. monast. & Isaias Abbas monast. inst. l. 3. cucullam, Zonam, pellem, & sandalia recenseant, verum etiam D. Hieronymus ad Demetr. de custod. virginis. cucullarum & masoris meminerit, vel teste etiam Ru- fino lib. 2. inuective in Hieronymum, & eadem aetate Cassianus dicto l. c. 4. 5. 6. & 7. quid mysterij significant cuculla, collobia, rebrachinatoria, ac masoris latè explicat. immo ipse D. Benedi- ctus (contra quem audet perperam adferere Rhenanus) Regulae suae cap. 56. nominat cucullam, tunicam & scapulare. in cuius Commentario Hrabanus noster, quem M. S. habemus, pro nobis citat verba SS. Basilij & Isidori.

CAP. I.

2. Principes semper Africa viri Carthaginenses, &c.] Faciunt ad loci huius intelligentiam, tum quia de Africa primatu & imperio in 6. provinciis distributo, ad epist. D. Cy- priani XLV. & XLIX. tum quia de Carthaginis origine, no- bilitate, interuisione & noua restauratione adnotauimus in Praefatione Concilij sub eodè Cypriano Carthaginensis; quam etiam esse veriore lectionem ibidem diximus. Vide Africa descriptionem apud Sallust. in bello Iugurth.

3. gaudeo vos tam prosperos temporum, &c.] Vo- ces phrasésque Tertull. hic adnotatu dignae: prosperos tempo- rum, ut & infra; insignes libidinum; denotare, hic & infra, pro; notare: sicut paulopost; denotatu, pro; repre- hensionem. Pacis autem habitus, pallium vocat, quod neque cauidicis neque militibus vstitutum fuerit.

4. Tamen & vobis habitus aliter olim Tunicae fue- re.] Huc pertinet illud Nonij Marcelli: Ennius, probro Car- thaginensium Tunicatam inuentutem voluit dicere, & quod Pœnium autem nuncupet Plautus in Pœnulo, ob manicas alarum instar utrinque pensiles. Nam & Roma probro verti solere ma- nicatas tunicas (quales hic pulchrè describuntur) testatur A. Gellius, quippe cum tunica Romanorum breuior esset & sine manicis.

5. & quidem in fama, de subteminis studio, &c.] Ac si dicat: fama celebres, ut potè picturata, vel auri (vbi apud Verg. Aeneid. 3.) vel potius luminis, id est, coloris alicuius luminosi qualis est puniceus & coccineus. Ludovicus tamen Carrio IC. Clariss. & doctissimus legi volebat, & quidem in faemina, eo quod sequatur: in viros autem, iudicet Lector Turnebus paulopost emendauit lib. 7. c. 20. quod iustus castiga- tiones totius huius libri continet, nec brachijs parce, pro: pare. Ego vero etiam legèdum conijcio: expedita atque quadrata instita, praesertim quum vnus Vaticanorū codicum legat: qua- drata; ut significet, tunicas illas subitas fuisse & quadra- tas instita; quae falciola erat tenuissima, qua vestes subsueban- tur, iuxta illud Horatij: Quarum subita talos tegit in- stita veste. quamquam sic adhuc imperfecta sit oratio quales affectare solet hic Auctor; nisi forte quis sic emendandum exi- stimet hunc locum, ut pro aduerbijs adiectiua cum diphthongis

hic substituantur: prodigæ, inuerecundæ, parcae, artæ. quam coniecturam confirmare videntur duo Vaticani co- dices, qui legunt: pares. Facit autem ad intellectum huius loci quod scribit Hrabanus noster de rerum naturis lib. 21. cap. 8. Pallam esse quadrum pallium muliebre deductū vsque ad vesti- gia, adfixis in ordinem gemmis circa huius indumenti finem.

6. In viris autem pallij extrinsecus habitus, &c.] Pulchrè tum hic, tum postea pallij formam describit. hinc quia supra tunicas induebatur, ortum prouerbum: tunica pallio proprior. Aesculapius autem peculiariter colebatur in Afri- ca, quod matre Pœna crederetur genitus, vnde Panigena voca- tur iuxta Seruum apud Verg. Aeneid. 7.

7. Sic & in proximo loror ciuitas, &c.] Uticam in- telligi rectè diuinauit Rhenanus. causam verò eius nuncupatio- nis esse existimo, quod & in eodem sinu, & à Tyrijs aquae ac Carthago fuerit condita, vti latius in Adn. nostris ad dict. Concil. Carthag. sent. 89. vbi plura de hac ciuitate; quae etiam infra vocatur Romana praecoqua: quod, cum vltro se dedi- disse, Romanorum fuerit receptaculum.

8. & sicubi alibi in Africa, Tyros, &c.] Aut ita di- stinguendum est hoc membrum, ut ante Tyros, comma ponatur, cum ea non in Africa, sed in Phœnice Asiae maioris sita fuerit; aut (quod magis placet) ex margine vox Tyros, in contextum erupit (iuxta quod censet vir eruditiss. Latinus Latinissimus ad me missis obseruationibus) à sciolo fortassis copiam adpo- sita, qui putauit per sororem ciuitatem, Tyrum intelligi, quae potius parens dici deberet.

9. At cum saecularium sortium variauit vrna, &c.] Hanc Turnebi coniecturam, pro eo quod erat: sortium domi- na fortuna, omnino confirmant Vaticani codices tres, quorum duo quamproximè accedunt, tertius vero manifestè sic legit. Pu- tabat tamen doct. Petr. Pithoeus scribi posse: At cum saecula- rium sortium dominia fortunare Romanis Deus ma- luit. Metaphora autem sumpta est à sortibus solitis in urnam mitti, versari, & educi, iuxta illud Salomonis: Sortes mittun- tur in urnam, & à Domino disponuntur. Vide Robertellum in Ciceronem, vbi latissime prosequitur modum sortes mittendi, & quibus in rebus sortes adhibebantur. Fortassis etiam alludit ad Saeculares ludos quatuor, qui primo anno 3. belli Punici celebrati sunt iuxta Varronem & Liuium; quippe quum sortibus in vr- na volutatis emitterentur in Circum Auriga, vti patet l. de Spect. c. 16. n. 141.

10. vobis vero post iniuriæ beneficium & senium non fastigium, exemptis, &c.] Ex Vatic. codicib fastigium, pro fastidium legimus. Phrasi autè sua dixit Tertullian. exem- ptis senium, sicut infra deusta Vulfinios, crepta Pompe- ios; & iterum c. 4. crepidam aratus.

11. post Gracchi obsecra omnia, &c.] Historia ad quam alludit, sic se habet. Carthago XXII. anno postquam per Scipionem Africanum iniuriore funditus excisa fuerat, in vestigijs magna Carthaginis beneficio Populi Romani reaedificari iussa est, & à G. Graccho Tribuno plebis deductis eo colonijs Romanorum (teste Solino) Iunonia cognominata, sed non sine prodigio aut omine, vni Auctor loquitur, Nam mensores (in- quit Orosius l. 5. c. 12. & ante eum Appianus Alex. sub finem libri de bello Libyco) ad limitandum Carthaginensium agrum missi, stipites terminorum indices fixos, nocte à lupis reuulsos mordicisque corrosos reppererunt.

12. Post Lepidi violenta ludibria, post trinas Pom- peij aras, & longas Caesaris moras, &c.] Videtur agere de varijs expeditionibus in Africa, tum Lepidi qui Sulla defuncto Mariana partis violentus adsertor exstitit, tum Pompeij qui ma- gnā stragem apud Uticam Carthagini vicinam, caesis CIO. IOCCCC. edidit, vti refert Orosius; tum Caesaris qui in bello Africano aduersus Iubam regem à XIII. kal. Ian. ad Idus vsque Iunias (Hirtio teste) moras longas fecit. Per aras autem trinas Pompeij, illud intelligi conijcio, quod ab Aris Philo- norum fratrum iuxta Hyppi promontorium, ad aras vsque Ne- ptuni inter Hipponem & Uticam, Africam bello peruagatus sit, nisi cui fortè Carrioni assentiri lubet, per tres aras, tripli- cem

cem Pompeij triumphum intelligebat.

13. ubi mœnia Statilius Taurus imposuit, &c.] Recte adnotavit Turnebus ius togæ Carthaginiensibus datum, tum cum à Statilio Tauro (Africa nempe II. Proconsule, antea II. Consule) iterum deductis Roma coloniis muro nouo cincta est Carthago. Alio seu potius Sentio Saturnio vel Augure vel Pontifice (qui postea etiam II. Consul fuit) eam inaugurante & solemne carmen effante, idque tum, cum iuuaret) iuuat, enim pro Iubæ, ipse & Vaticanæ codices legunt) concordia; pax, inquam, toto terrarum orbe fano clauso III. aut IIII. sub Augusto Casare. nam & iussu Augusti Carthaginem denuo adificatam testatur Appianus ubi supra. Atqui Togam pulchrè describit Petrus Crinitus de hon. disc. lib. 3. c. 7.

14. à Pelasgis ad Lydos, à Lydis ad Romanos &c.] Greci (inquit Turnebus) quendam Tebennum Arcadem togæ Romanæ inuentorem prædicant, qui primus id genus vestis gesserit, & sinum fonicum navi ingressus in Italiam venerit, & vestimentum propagarit, unde & togam τῆς ἑρῆς appellatam fuisse scribunt de inuentoris nomine. Quam autem Arcadia olim Pelasgos dicta sit, videtur alia Auctoris sententia, ut nempe non per Arcadem aliquam Euandri Regis comitem, sed potius per Lydos qui Tyrreno duce Etruria occuparunt, in Italiam toga introducta sit; eosdem Lydos, à quibus ludos dictos & institutos contendit infra lib. de spect. T. 2. Porro phrasæ hic adnotandæ: cinctu arbitrate, & tabulata congregatione.

15. vel temporalitas vestit.] Turn. censet legendum vertit. sed mihi magis placet prior, & Vaticanorum codicum lectio, è quibus paulopost substitui: & quidem, pro equidem.

16. Nam & Arietem non quem Laberius, &c.] De Laberio Mimographo latius infra in Apologetico, ad cuius verba plerumque diuina alludit Auctor, quibus Arietem reciprocicornem & lanicuteum nominat, eo quod (interprete Crinito lib. 19. de hon. disc. c. 5.) id animal reciproca & oborta cornua habeat, quiquidem legitur: sed trabitextum. & haud absimiliter Vaticanæ duo cod. textitrahum, pro eo quod est & textitrahum, sed magis placet hæc lectio, tum quod testes trahere videatur Arietis animal, tum quod sequatur in eadem Parenthesi: sed trabes, &c. consentiente mecum etiam Turnebo, nisi malis quis legere cum Vatic. cod. vno textitrahum: quod trahat lanæ quibus textitur alia materies. ad quod accedit lectio Scaligeri in Varronem: vestitrahum. Atqui pulchrè locum hunc interpretatur Turn. Aduers. lib. 23. c. 30. & lib. 29. cap. 18. & præsertim ubi supra. Arietem, inquit, machinam oppugnatoriam Plinius quidem dicit bello Troiano, ab Epeo inuentam, cui primum equus nomen fuerit: sed cum Auctore consentiunt Pausanias & Vitruuius eius interpretes in hæc verba: Carthaginienses ad Gades oppugnandas castris positæ, cum castellum ante cepissent, nec haberent ferramenta ad eius demolitionem, sumpserunt tignum, idque manibus sustinentes, capiteque eius summum murum continenter pulsantes, summi ordinis lapides deiecebant, atque ita gradatim totam munitionem dissipauerunt. Postea faber quidam Tyrius, nomine Pephasthenos, hac ratione & inuentione inductus, malo statuto, ex eo alterum transversum uti trutinam suspendit, & reducendo & impellendo vehementibus plagis deiecit, atque hoc est quod addit Auctor noster sanè pereleganter: in oscillum penduli impetus.

17. Quemadmodum hemistichium est Virgilianum Aeneid. 1. studijs asperrima belli, ita etiam illud ex eiusd. Aeneid. 3.

Taurum cui longinqua valet mutare vestitus. Porro vox vetus & phrasæ adnotati digne: ultimarum, ac: frangere militat.

18. in oscillum penduli impetus, &c.] Nam quævis oscilla sine parua sigilla in effigiem humanam arte simulata, ut scribit Macrobius, & imagunculae quæ infantibus præbentur ad lusum; tamen oscilla etiam dicebantur quæ αἰσώπαι Hefychio, id est, pensiles quædam gestationes de arboribus suspensæ, in quibus pueri diebus festis apud Athenienses per lusum iactabantur, atque ea iactatio Oscillatio dicebatur, quæ sese iactantes impositis transverso tigno de arbore suspensæ, alternis se mutuòque subiectabant deprimebantque. Quod etiam genus lusus per sex Latinarum

feriarum dies celebrari solebat in memoriam & imaginem vitæ humanæ, in qua altissima interdum in infimum deiciuntur, infima in altum efferuntur & euehuntur. Festus autem, è quo pleraque hic descripta sunt, inde dictum putat, quod oscillant, id est, inclinent præcipitesque in os ferantur. Ubi vide Adnot. tum aliorum, tum Scaligeri, & huius eiusdem in Asconium. Virgilius ad similem Oscillationem in Liberalibus fieri alludit hoc versu Georg. 2.

Oscilla ex alta suspendunt mollia quercu; quem etsi alij aliter interpretentur, ita debere intelligi, confirmatur ex dictorum Atheniensium more, qui in Bacchanalibus αἰσώπαι celebrabant. Eodem autem modo mundum ex axe pendentem Oscillum vocat Tertullianus infra lib. de Anima.

CAP. II.

19. Sic nunc aliunde res, &c.] Hic secundum huius libri caput non absurdè quis aspicietur, quo ostendit, non debere videri nouam vestis mutationem ex rerum omnium, imò & mundi ipsius mutatione, quem fungi, id paulatim interire dicit (neque enim placet quod unus codex Vatic. stringitur, legit, pro: fungitur) siue quis cum Anaximandro plures mundos faciat, siue cum Sileno sentiat, qui de alio orbe Midæ regi apud Meropes blatre, id est, incondite loqui non sit veritus, siue denique cum Platone, qui ex diuersis substantijs mundum conficit. Atqui Platonis opera passim extant. De Sileni hæc sententia latius infra T. 3. lib. aduersus Hermogenem, & de Anaximandro in Apologetico; hoc vno hic addito, quod tractet hæc Anaximandri & Platonis sententias Theodoret. lib. 4. de Græc. affect. curat. Legimus verò cum Gagneo & Gelenio: Sed & si quem, pro eo quod alij: Sed & ipsi quem: & ex Vatic. cod. 3. emendauimus: & diuersitatibus, pro ex. Adnotanda etiam hic Terrull. voces & phrasæ: viderit (de qua in Adn. nostris in Cyprian. sapius) vices fœderant, & corporatus.

20. Nostra certè metatio, &c.] De Metaphora hæc, quæ mundum sublimare intelligit Tertullianus, sapius vstrata, vide Adn. nostras in Cyprianum, epist. 22. Eleganter etiam oculos Homericos, id est cecos nuncupat, quippe quum ille ea de causa id nominis sortitus fuerit.

21. Solstitionibus annuis, Luna, &c.] Ita distinguendam hanc periodum rectè adnotavit Latinus. Millilia vero fulgura intelligit. Substilum interpretatur Paulus apud Festum, tempus ante pluuiam iam penè vridum, & post pluuiam non persicuum, quod iam stillet, aut nondum desierit. Atqui videtur hic imitatus Auctor Varronem de lingua Latina lib. ubi similiter comprobatur non absurdam esse vocum mutationem, quum & cælum & terra & aër & mare sape variant.

22. de flustris temperatum & extemplo de decumanis, &c.] Flustra dicuntur, inquit Festus, cum in mari fluctus non mouentur: Decumani vero fluctus dicuntur, qui maximi (ut adnotat Rhenanus) nam & onum decimum maris nascitur, inquit Festus. Politianus verò Miscell. c. 86. addit etiam scuta amplissima decumana nuncupari, & decumanam in castris portam, quæ ab hoste auersa est, & decumanum in agro limitem, qui ab oriente est ad occasum: ut ins de fluctu decumano Ouid. 2. Trist. & II. Metam. Silium Italicum l. 14. Senec. in Trag. Agamemnone, Lucan. 5. l. Pharsal. & Val. Flaccus 2. l. Argonaut.

23. Sic & terram si recenseas, temporatim vestiri amentem, prope sis, &c.] Turnebus legendum coniecit: verti variantem, prope positis; sed placet prior lectio magis Tertullianica, maxime consentientibus Vatic. exemplaribus. Paulopost ex emendatione Latinij confirmata iisdem codic. reposuimus: montium scapula, pro scopula. Est verò nouè dictum: ebullando.

24. Mutauit & totus orbis, &c.] Mutauit, & infra, Mutat, ac aduers. Valentinianos, mutabit, absolute accipi adnotat Rhenanus; addens buccinas minores esse conchas quas buccina vocat Plinius, ad similitudinem eius buccinæ quo sonus editur, unde ex rotunditate oris in margine incisa illi nomen est; verbis mutauit ex l. 9. nat. hist. c. 36. tacite autem purgit Auctor Platonem, tanquam qui non crediderit ardua fuisse. Quod repetit in Apologetico cap. 40. ubi de eo latius. Atqui unus cod. Vatic. in forma mutauit, pro; infirma; sed placet quod Latinus le-

git: infima. agit autem de diluio.

25. Nulla iam Delos, Rhene, Samos; & illa, si non mendax Plato, in Atlantico Lybiam & Asiam adæquans quæritur nunc, &c.] ita hunc locum restituit Turnebus partim ex coniectura partim ex Apologetico Tertull. infra pro eo quod erat: & Sibylla non mendax, Eon in Atlantico. nam & Plato, inquit, in Timæo scribit, in mari Atlantico insulam ingentem submersam &, insulam exiguum Delo vicinam commemorat Stephanus, cui nomen Rhene. Ego verò malui retinere: harenæ Samos: eò quod hæc insula Plinio teste repente è mari emerferit; & veriore purò lectionem: & si ille non mendax Plato nempe cuius paulo ante facta est mentio, Eon, ut ironice alludat ad Eonas Valentinianorum figmentis plenos è schola Platonis profectos. Pro quo facere videtur illud Tertullianum infra Tom. 3. lib. adu. Valentin. insulam Feliculam credas, tanta tabulata cælorum, nescio vbi. Atqui de harum aliarumque insularum interitu ac Sicilia insula ex continente, latius infra in Apolog. ad cap. 40. Vbi iisdem penè verbis Tertullianus vtitur. Et vero: nomen vitij quod plaga illa discidiij mari induit, aut, ut Vatic. cod. imbuir, intelligo Rhegium, quippe quod Græcè obrutum significet. Fretum nempe inter Siciliam & Italiam ita dictum; quod, quum antea coniuncta essent, medium illud spatium aquis obrutum esset, & per angustiam scissum sicuti ex Sallustio citat Isidor. Etym. lib. 4. in voce: Sicilia, à Servio mutuatus.

26. Patitur & continens, de cælo, aut de suo, &c.] De cælo exempla profert, mare mortuum in Palæstina iuxta Iordanem, ortum ex conflagratione cælesti Sodoma & Gomorrha, ac Vulsinius Tuscia; de suo vero, id est ex montium incendio Pompeios Campaniæ oppidum, de quibus latius infra in Apologetico.

47. Et solus audiebat.] videtur similis phrasis qualis paulo post: & sicubi aliqua gens occuparat, sibi met soli erat, & infra Tom. 3. Lib. adu. Hermo. cap. 3. Nam Deus sibi erat. nisi malit quis ex coniectura Carionis legere, & sol sua videbat.

28. Vtinam & Asia, & Africa, &c.] Subindicat contigisse eiusmodi conflagrationes, non solum in Europa, sed & in Asia & in Africa, duabus reliquis orbis partibus. De illa scribit Plin. hist. nat. lib. 2. ca. 86. Tiberij Caesaris principatu x i i i. (imò secundum Euseb. Chron. x i i.) Asia urbes una nocte prostratas, maximo, inquit, memoria hominum terræ motu: quem eundem fuisse qui in passione Domini contigit rectè sentit Oros. lib. 7. cap. 4. qui post Eusebium etiam sub Traiano Casare 4. Asia ciuitates subuersas narrat, Græcia duas, & Galatiæ tres. De Africa & Thraciæ terra motibus alicubi meminit D. Augustinus: Euseb. anno Traiani 16. addit Antiochenum terræ motum in Syria quæ Africa contribuitur, & sub Hadriano Nicopolis ac Casarea. Vide autem plura orbis detrimenta quibus situs mutati sunt dicto lib. nat. hist. apud Plinium.

29. Vnicis castris fraudatis expiata.] Edit. 1. Thunicis castris. sed prior lectio confirmatur ex manuscripto. Videtur alludere ad Plin. lib. 2. nat. hist. cap. 84. Creberrimus, inquit, Punico bello intra eundem annum septies atque quinquagies nuntiatur Romam terræ motus. Quo quidem anno ad Thrasimenum lacum dimicantes, maximum motum neque Panni sensere neque Romani. Quod ipsum repetit latius Oros. lib. 4. c. 15.

30. Regnorum vices, &c.] Regnorum vices iam inde à Nino Beli Progenie ultra quem stilus non solet scriptorum extendi, quæ vox aut similis hic suppleri debet ut perfecta sit oratio, videre est apud Eusebium in chronicis. qui præter Hebræorum regnum quod ab ipsius mundi natalibus capisse constat, ab Assyriorum, & Syrcioniorum, & Egyptiorum regnis auspicatur: Argiuorum deinde Atheniensiumque adiciens reges, & Argiuus deficientibus Mycoenarum, inde Latinorum: Syrcionij Lacedæmoniorum regna subiiciens: Corinthiorum dynastias coniungens: deinceps Medorum deuictis Assyrijs & post Lacedæmonas, Macedonum: ac deficientibus regibus, Corinthijs Lydorum, Latinisque Romanorum, ac Medis deuictis Persarum, imperia per O-

lympiades prosequitur. Post hæc Atheniensium primo, deinde Lydorum, inde Egypti regnorum occasu indicato & regibus expulsis ad Consules Romæ redacta Rep. rursum renatam. Egyptiorum siue Alexandrinorum dynastiam prosequitur, deinde traslatum imperium casu Dario à Persis ad Macedonas, & per Alexandri Magni obitum dispersum in regna varia Egypti, Syria, & Asia tandemque sub Augusto Casare uni Romano Imperio omnia regna cecidisse perquam eleganter demonstrat. Nec minus egregie D. Augustinus totolib. 18. de Ciuit. Dei, & suis in illum Adnotat. Ludov. Viues.

31. si tamen Ninus regnavit primus.] Quod Ninus primus non regnaverit, alias latior dicendi se campus offerret. hoc unum hic adiciam quod Iustinus hist. lib. 1. antiquiores Nino fuisse dicit Sestrem Egypti & Tanaim Scythiæ reges, & Scythijs Asiam per mille quingentos annos veltigalem fuisse, donec tributis Ninus Assyriorum rex finem fecit. Vat. autem cod. legunt: si fortè cui historiæ patelcunt, pro eo quod alij si forte xui.

32. alias versura compensato redit, &c.] Quomodo Delos de qua supra & Rhodos de qua in Apologetico alieque multe insule semel absorptæ aut nunquam antea conspectæ apparuerint denovo, aut recens enata sint, latè prosequitur Plinius dicto lib. 2. nat. hist. deinde per eam quam prosequitur gentium transmigrationem versuram illam compensatam satis probat. quo fit ut omnino confirmem coniecturam Turn. qui consequenter legit.

33. Nam & primitijs, seu potius iuxta 3. Vatic. cod. primitus, maiore ambitu terra casta,] pro eo quod erat: Iam & primitijs maiorem ambitum. Atqui: runcare, euellere est, rursus quærere Nonio, crebrò quærere Festo; iuxta illud Glossarij: ut latebras ruspans rimer maritimas. ac si dicat Auctor, ibi truncatam copiam ubi abundabat, & novas sedes quasitas ubi deserta erat populis regio; qui eleganter dixit: per ubique orbis; ac; vrbes ex vrribus pangerentur. quod clarius dixit Auctor infra Tom. 3. lib. de Anima: Inuenimus, inquit, apud commentarios humanarum antiquitatum paulatim humanum genus exuberasse; dum Aborigenes vel vagi, vel extorres, vel gloriosi quique occupant terras, &c. dum solemnes etiam migrationes quas *μετοικισμὸς* appellat, consilio exoneranda popularitatis in alios fines examina gentis eructant, &c. ne prolixiores simus hoc vno addito, quod similiter ibi dixerit: saxa panguntur.

34. Scythæ exuberant in Perlas,] Ex coniectura Turnebii adieci in Vatic. cod. & 1. edit. legunt: Maschitæ, pro quo si substituitur: Massageta, tolerari poterit. De Scytharum vero examinibus in Perlas translatis nominatim hæcenus non licuit quid reperire. Videtur igitur cum D. Epiphano, Iustino, & Plinio Auctor sentire, quorum hic hist. nat. l. 6. c. 17. Scythas omnium hominum primos facit: Epiph. omnes eos qui post diluuium à Noë filijs processerant, ad Babylonicam usque turris adificationem, Scythas dicit appellatos. Iustinus causam etiam addit, quod editior sit terris omnibus Scythia, & proinde post diluuium prius aquis detecta. quod vel inde confirmatur quod D. Hieronymus montes Ararath. in quibus arca quiescit interpretatur montem Caucasum qui est in Scythiæ finibus, & quod, Hrabani dict. oper. de nat. rer. lib. 12. cap. 3. dicat Nemroth gigantem in Persidem abiisse post linguarum confusionem: ibique Persas ignem coëre docuisse. At certe Persarum nomine Parthos intelligit; quippe quod ita dictos autumat Iustinus hist. l. 42. eo quod exules Scytharum fuerint, & lib. 1. à Scythijs condita adfirmat Parthicum & Bactrianum imperia. Quam coniecturam probabilem magis reddit quod Hrabani lib. & cap. supracitatis sub Parthico regno Persidem comprehendit. & vero posterius hoc indicat ipse Auctor loco, ubi subiungit exempli gratia: ut Scythæ in Parthicas, terras nempe. Ludouicus tamen Carrio dicebat ex corrupta scriptura librorum Vaticanorum legendum videri: Macetæ: pro; Macedonibus. de quo iudicet Lector.

35. Phœnices in Africam eructant,] De Chathagine à Phœnicibus in Africa cōdita loquitur. quod iisdem verbis repetit Auctor infra lib. de Anima.

36. Romanos Phryges pariunt.] Nota est historia de Romanorum

manorum origine ex Phrygiis Trojanorum nempe reliquis, Aeneas & posteris.

37. Chaldaum semen in Aegyptum educatur, &c.] Turneb. ex coniectura educitur pro; educatur; nec multum dissentis quod Vatic. 1. cod. legit, adducitur. verum educari pro educi familiare est Auctori lib. de Vel. virg. Atqui sacris litteris plus satis hoc innotuit, quod non nisi post exitum ex Aegypto Iudaea gens cognominatus sit populus seu filij Israel. adludit interim ad illud Psalmi 113. In exitu Israel de Aegypto, domus Jacob de populo barbaro, facta est Iudaea sanctificatio eius.

38. Sic & Herculeam posteritas, qui Temeno pariter, &c.] Adnotauit Turneb. malle se legere: Tisameno pulso; quia regnante Orestis filio Tisameno, Pausania & Eusebio in chron. testibus, Heraclidarum in Peloponnesum descensus contigit. Sed refragatur idem Pausanias, quippe qui lib. 3. quem Laconica inscripsit, dicit regnum factione quadam diuisum, idque a Messenij Temeno, ab Argiis Cresponti delatum. Recte proinde Tertullian. Temeno Peloponnesum occupando producunt. Quis interim loco supracitato lib. de Anima, Menidas, vocat quos hic Herculeam posteritatem. de quo ibi latius.

39. Sic & Iones Nilei comites Asiam, &c.] Ionum ab Athenis emigrationem, quos proinde Auctor nuncupat Athenienses, qui antea eo confugerant, factam scribit Euseb. in chron. anno 100. post Troia captiuitatem inter quos & Homerum secundum sententiam Aristarchi; secundum Philochorum vero anno 180. Ab his Ionia cognominata regio Asia minoris, qua est inter Cariam & Aeoliam, in qua inter ceteras urbes collocat Ephesum & Smyrnam Plinius lib. 5. cap. 29.

40. sic & Corinthij cum Archia muniunt Syracusas,] De conditis Syraculis in Sicilia ab Archia, vide Diodorum Siculum, & Siciliam Huberti Goltzj.

41. Quantum vrbium aut produxit, aut auxit aut reddidit praesentis imperij triplex virtus, &c.] Rhenani coniecturam de triplici Imperij virtute, tribus (inquam) Augustis Seuero, Nigro, & Albino satis superque refellit Pescennij Nigri interfectio, iam ante initum imperium a Seuero; quin potius intelligi debere Seuerum Imper. & Antoninum eius filium ac Albinum Caesares, latius in vita auctoris nostri deduximus, ad quam lectorem remittimus. Recte interim hinc colligit Rhen. scriptum esse hunc ante librum ad Scapulam, & proinde etiam ante Apologeticum, in quibus Albianorum meminit, tanquam qui cum Albino in Seuerum Imperatorem conspirassent.

42. eradicato omni aconito, &c.] Pulchra metaphora. de Aconito, vide Plinium libro 27. capite 2. cactus autem quam cum rubo coniungit Auctor, herba est aculeata, qua ut adnotat Turn. Plinio teste in Sicilia nascitur, cuius etiam meminerunt Theocritus in quodam Eidylio, Theophrastus & Athenaeus.

43. super Alcinoi pometum & Midæ rosetum, &c.] Pomaria Alcinoi regis in Corcyra insula celebrantur a Plinio lib. 19. cap. 4. meminit etiam Homerus lib. 7. Odiss. cuius ipsa verba citantur a Iustin. mart. Adu. gentes ad similitudinem paradisi exprimendam. Videtur autem Midas rex in Phrygia celebre habuisse, rosetum, quippe quum etiam infra Tom. 2. lib. de Coron. milit. cap. 14. dicat Auctor: centenarij rosis ex horto Midæ lectis;

CAP. III.

44. Mutant & bestiae pro veste formam, &c.] Tertium, qui ita vult distinguere, libri huius caput hic merito collocabit. in quo institutum summa Auctor probat, tum quod animantia quaedam formam suam mutant, tum quod non modo primus generis humani parens vestem non semel mutavit pro necessitate, sed paulatim pro mollicie & ornatu varia indumentorum formæ, inter quas & Pallium, promulgatae fuerint.

45. Quamquam & Pauo, &c.] Pauum eleganter describit; ut pote quod illi vestis pluma, & quidem de cataclitis (id est mea quidē sententia apta consuecundis accubitis, quibus, inquam, ad accumbendum utebantur, quæ molli pluma replebantur, veluti ex Heliogabali vita patere scribit Turn.) omni

conchylio depressior; omni patagio, id est aureo clauo iuxta Nonium qui vesti immitti solet, seminis vstato, ad instar lati clauis virorum; (clauum autem interpretatur in Varronem Scaliger plagulam qua ab humeris in pectus dimittebatur clauis quibusdā consita) inauratione & omni firmate solutior. facit autem ad intellectum huius loci Plin. lib. 10. nat. hist. cap. 20.

46. Nominandus est & serpens, &c.] Quod hic de serpente, Ouid. 7. Metam. de dracone refert mutare eos pellem in senecta. Isidorus in Etymol. & Hraban. de nat. rer. lib. 8. cap. 3. Tertulliano consentiunt. Hinc natum prouerbiū: pellem mutare. Atqui quemadmodum ex coniectura Latini legimus: in angustias stipat: ita etiam Turn. sequuti: nouum se explicat; pro: nouus explicat. Et si Carroni videbantur prisca scriptura retinenda, & ubique ita accipienda, ut supra voces ille mutat, vestit. & infra: suspendit, exterminat: aliaque voces Tertulliano familiares. Emendauimus etiam cum Latini: reculantur; in aliis: recusantur.

47. Hiæna, si obserues, sexus annalis est, &c.] Ita emendauimus ex 2. Vatic. cod. pro: Hienam. atqui hanc opinionem vulgi esse adserit Plinius lib. 8. cap. 30. sed negari ab Aristotele. idque lib. 3. & ἐξ ὧν γινώσκω. Hanc tamen sententiam sequuntur Ouid. metam. 15. Orus Apollo, & Aelianus, qui Hiæna serpenti id adtribunt.

48. Taceo ceruum, &c.] Huc pertinet illud Hraban. de de nat. rer. lib. 7. cap. 8. Cerui serpentum inimici, cum sese grauiatos infirmitate (quod Tertul. in senectute dicit) persenserunt, spiritum narium eos extrahunt de cavernis, & superata perniciē veneni, eorum pabulo reparantur.

49. Est & quadrupes tardigrada, &c.] Pulcherrima & admodum grandiloqua pusilli Chamæleontis descriptio. versiculus autem cuius capax est hæc bestiola, Pacuianus est. & a Cicrone l. de diuinatione (iuxta quod adnotat recte Rhenan.) cum alijs duobus sic refertur.

Sanguine cassa domiporta, torrigena traditur;

Quadrupes, tardigrada, agrestis, humilis, aspera;

Capite breui, ceruice anguina, aspectu truci.

Addit Crinitus de hon. disc. l. 11. c. 7.

Eiuscerata inanima cum animali sono, facit etiam ad intellectum huius loci quod habet Plin. naturalis historia libro 8. capite 33. de Chamæleonte, cuius inter cetera hæc sunt verba: figura & magnitudine lacertæ erat, nisi crura essent recta & excelsiora, motus tardior ut testudini, corpus asperum ut crocodilo, oculi in recessu caui tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquam eos operit, nec pupillam mouet, sed totius oculi versatione semper adspicit. Solus animalium nec cibo, nec potu, neque alio quam aëris alimento nutritur. & coloris natura mirabilior, mutat namque cum subinde & oculis & cauda, & toto corpore: redditque semper quemcunque proximè attigerit præter rubrum candidumque. Hoc est enim quod obscurè dicit Auctor: ut quid accessit inde suffunditur Eodem pertinet quod Rex Theodoricus Ostrogottus epist. per Rhenan. citata ad Abundantium dicit: colores suos multifaria qualitate commutat, ut modo Veneta, modo blattea, modo Prasina, modo possit Cyanea reperiri. Atqui ex coniectura Lud. Carrionis emendauimus: & Græciam nominis, pro & Græci iam nominis aut: gratiam nominis uti castigauit Turneb. & addimus: sc. ubi nunc legitur: Vix se à terra suspēdit. Vaticani codices paulopost recte legunt: indefectus; pro indefessus. Contrario enim sensu Auctor adiectiua voce: defectus non semel vititur. Exempli gratia l. de Vel. Virg. c. 8. & nulla sui parte defectum. Idem: Stillicans, pro: follicans, sed placet magis vulgata lectio, præsertim quum D. Hieron. (uti recte adnotat Rhen.) caligas follicantes, id est, distentas nominet ad Eustoch. de cust. virg. Porro Prouerbiū illud: de corio suo ludere; traditur (inquit Crinitus de honest. disc. l. 18. c. ult.) de iis hominibus qui ad omnia commode atque aptissime se habent, quod in Atheniensem Alcibiadem relatum est.

50. Multa dicendum fuit, ut ad hominem præstruētū perueniretur.] Phrasis vetus Tertullia. familiaris, uti &

potitur, cum accusatus, ac; exterminat, absolute. Hominis autem primi Adam eam mutationem adfert, quod primum inuestis creatus sit, deinde post sapientiam haud dum licitam, id est, post scientiam boni & mali, ficulneis folijs circumdatus, denique quum paradiso pelleretur ob delictum, pellitus orbi ut metallo id est, ad instar eorum qui ad metalla dānantur, datus sit.

51. Sed arcana ista nec omnium nosse.] *Locus insignis veteribus usitatiss. de sacris scripturis non cuius propalandis.*

52. Et Alexander digere & Afer legit, &c.] *Vatic. 2. cod. mater pro: Afer. Alexandrum videtur mihi intelligere Polyhistorum, & Dionysium Afrum.*

53. Ea tempestate Osiridis, &c.] *Apis Argiuorum rex III. post diluvium sub Ogige teste Euseb. in chron. Iouis ex Niobe Jnachi filia filius, postquam fratri Aegialeo id regni reliquisset in Aegyptum profectus etiam Osiris nuncupatus est, & post obitum, Serapis, hac igitur tempestate sentit Tertull. quum ad illum venit Ammon ouium pastor, idem qui Ioui Hammoni templum construxit Mercurium lanificij seu lanitij auctorem fuisse, quod confirmat Plin. nat. hist. lib. 7. cap. 56. dum Aegyptijs textilia Arachne linum & retia adtribuit. alij Mineruæ. Hinc factum ut Ouid. fabuletur 6. Metam. de certamine Minervæ & Arachnes. Atqui: Vasis. vox est antiqua, pro euasit. pro deglubasse oueculam: conicit legendum Turn. delibasse: & videtur eodem alludere quod habent Vat. cod. dilabasse: verum malui retinere cum Latino: diglubasse eo quod hic sacrificij nulla mentio, sed hoc duntaxat quod ad usum vestis oueculam diglubatit. Vat. autem cod. legunt paulopost: Philyra tenui iunxerat pro vinxerat. ubi improprie accipitur, Philyra. ad similitudinem bractearum ex Philyra confectarum sine lemniscorum, de quibus infra lib. de Cor milit. cap. 12.*

54. Nec de ouilibus dico Milesijs & Selgicis & Altinis] *Milesia vellera tum à Virgilio Georg. 3. tum ab Horatio alicubi celebrantur. Selga (ut adnotat Rhen.) Pisidarum vrbs est qui Licia Cilicieque contermini sunt. Altinates lanus laudat Columella l. 7. c. 2. eadem & Tarentinas in Apulia siue Calabria: quibus infra Martialis hoc disticho:*

Velleribus primis Apulia, Parma secundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Vide Adn. in lib. de hab. Virg. Tom. infra.

55. Aut quis Tarentum vel Bætica cluet, &c.] *Ex coniectura lego: quis pro quibus; ut constet sensus ac si dicat: quibus Tarentum & Bætica cluet, id est, celebratur ac pollet, nam ita accipitur (ut recte adnotauit Fabricius in Poet. Christ.) apud Alcimum & Prudentium: cuius est illud: prædiuite cultu, Illustrata cluis. De alia eius significatione infra latius, ubi de Cluacina dea erit sermo. Tarentum in Calabria est; Bætica Hispania regio, unde etiamnum lana natura colorata aduehuntur.*

56. Nam & de mari vellera quæ, &c.] *Turnebus censet legendum: quæis, sed placet vulgata lectio. Atqui de purpura quomodo inuenta sit à Tyro Nympha, cuius amore captus fuerit Hercules, ex Nonno Græco poeta & Polluce lib. 1. ad Commodum, pulchre deducit Politianus mistal. cap. 12.*

57. Profus haud latet bombycem] *Facit ad huius loci intellectum quod habet Clem. Alexand. Pedag. lib. 2. Est inquit, bombyx primum vermis, deinde aspera: ex eo nascitur eruca; postquam in tertia metamorphosi innouatur papilio, quem nonnulli Græci appellant *βεβύλας*; ex longum stamen nascitur, quod clarius etiam narrat Plin. lib. 11. nat. hist. cap. 22. atquin distendit neutraliter accipitur, pro; distenditur; & iuxta quod adnotauit Gagneus; idonius, aduerbialiter. Turneb. autem censet legendum: animata iam stamina euolues & Vat cod. legunt: volues, pro eo quod est: animata iam stamine aluo; sed placet vulgata lectio. Emendauimus vero iuxta phrasim Tertullianicam: proinde: pro: perinde.*

58. Tantam igitur paraturam materiam, &c.] *Ita restituit hunc locum primus Rhenanus ex codice Gorziensi, adnotans has voces Tertullianicas: paratura; gentilitus, id est secundum gentis cuiusque more. passiuus: pro; passim, & paulopost; planitus, pro; de plano. his adde: incōmunes, pro: peculiares.*

59. Idem Cato, &c.] *De Catone maiore loquitur, nam quantum oderat (inquit Vives ad cap. 23. lib. 1. D. Aug. de Ciuit. Dei.) Græcos proauus M. Porcius Cato, tantum dilexit eius pronepos Cato minor Vicensis cognominatus.*

CAP. IIII.

60. Quid nunc? si est Romanitas omnis alia, nec vestis; tamen admodum Græci estis. Anne ita est?] *Caput quartum recte huius libri quis hic collocarit; qui docet probro verti non posse habitus mutationem sed naturæ & rectæ disciplinæ; pulchre pudenda ethnicorum facta commemorans. Atqui cum & prima editio, tum hac periodo tum sepius alibi esset mendosissima; plus debent studiosi Sigismundo Gelenio, quam quis opinetur; quod manifestum erit si quis conferre volet primam Tertulliani editionem anni 1521. cum secunda editione anni 1539. Pulchre itaque, exempli gratia, & hunc locum restituit pro eo quod erat; Quid nunc si & Romanitas omnium salus tamē admodis Græci estis. ego interim aliter paulo distinxī hunc locum: & pro; At non ita est; sustinui; Anne, eo quod tum 1. edit. tum Vatic. cod. legant Aut ne, notatu autem digna vox Romanitas.*

61. Vnde gentium, &c.] *Ac si dicat: Nunquid à Græcis studia palestra ad prouinciam vestram antea melius exercitiam transmeant? Verum de his latius Tom. 2. lib. de Spectaculis. Ex Vatic. cod. restitui: incassum laborantia; pro; cassum.*

62. Vnde apud aliquos Numidas, &c.] *Molliciem Afrorum notat; quod cum olim casariati fuerint etiam equis Numidæ, iam comam & barbam radant, & sic etiam in Europam & Africam irruerint. Asiæ mundiciæ exoticæ. siue (ut unus Vat. cod.) Xysticæ, ut alludat ad gladiatores qui etiam totum corpus radebant. nam Suetonius in Aug. cap. 47. Xysticorum concertationes gladiatorias vocat. facit autem ad huius loci intellectum & alterius infra Tom. 2. de cultu femin. ubi etiam de virorum barbis agit; quod habet Iunius Comm. de Coma. cap. 2. senos fuisse obseruatos ab antiquis modis, quibus crinium siluam tollerent, nam aut tundeant forficula; aut radebant nonacula (de quibus hic dicitur; iuxta cutem tonfor & cultri vertex.) aut degladiatoris medicamentis extringebant; aut pice resindue (hinc illud; rapax ab ala resina) extirpabant; aut demique vossellis (hinc; furax à mente vossella) eradicabant. Vbi etiam videre est quomodo ex Asia mollicies hac emanarit, cum narrat ex Chrysippo à Persis ad Alexandrum magnum, inde eadem penē ætate Romanorum virtute in Asiaticam luxuriam degenerante (testibus Varrone lib. 3. de re Rust & Plinio lib. 7. nat. hist. cap. 59.) ccccliv. anno ab vrbe condita primum Romam ex Sicilia confores euocatos.*

63. Græcatim depallari.] *Mira phrasis, sicuti & infrainisi aurum Græcatos minimē decet; & rursum: crepidæ Græcatæ (seu potius, cretatæ) Græcatim Esculapio adulantur. Videtur autem Græcatim accipi; pro Græco ritu; & depallari (quod legendum puto pro eo quod erat: depalari) idem esse quod antea dixit: sine pallio fieri, ac si dicat: cur potius Græcos imitari in denudando capillo corpore quā in amiciendo.*

64. Naturam itaque concussit Larissæus heros, &c.] *Achillem intelligit, ut recte Rhenanus, ostenditque vna etymologia nominis. Auit enim appellatū Achille δία τὸ μὴ θινγεῖν κεῖλεσι κίλης ὅ ἐστι τρωφῆς, hoc est, ob id quod labijs nutritum non attigerit. nam illi lactis alimonia defuit, à Chirone mediculis tantum ceruinis enutrito. Proinde Myrmidones hoc eum nomina vocarunt, ut auctor est Euphorion. Atque hoc est quod Tertullianus dicit illum vacuisse labijs ab vberum gustu, id est non suxisse lac nutritis, nam vsuopar, vacuerat, more suo, pro; vacauerat quod tamen legit Vatic. 1. & Latinus. Atqui Scrupeam scholam, saxeum Antrum Chironis intelligit historia, quam hic attingit ex varijs auctoribus hac colligitur. Cum mater Thetis à Proteo vate audisset, in expeditione Troiana periturum si eō cum Græcis proficiceretur; iam adultum inter filias regis Lycomedis in Syro. Agai maris insula, puellari habitu furtim occuluit. atque hætenus ferenda (inquit Tertullianus) matris sollicitudo; at illud vituperio dignum, quod etiam postquam clanculum Deidamia*

miam hospitii sui filiam vitiaſſet & ex ea Pyrrhum ſuſcepiffet, adhuc & ſtolam muliebrem & reliqua forma lenocinia (qua eiſdem penè verbis enarrat Auctor lib. de cultu ſeminar.) adhuc contra naturam uſurparit, uti ſtatua eius apud Sigeum, ubi ſepultus eſt, ſatis indicat: & nihilominus ex femina iterum vir factus ſit, quum acceperat oraculo Troiam ſine Achille vinci non poſſe, Vlyſes inter merces femineas galeam, ſcutum gladiumque immiſciſſet ipſe ad arma poſitiens; ferrum (inquit Tertull. teſte) virum attrahit; quod contra ſalutem feciſſe eum conſtat nam ſagitta à Paride in Apollinis Tymbræi templo interfectus eſt. Eſt autem, ut monuit Carrio, Homeri hemiſticum: Odiff. π in oratione Vlyſis ad Telemelacum εὐπὸς γὰρ ἐφελήνεται ἄνδρα σιδῆρος. quod ipſum ſic expreſſit Val. Flaccus: Iamque virum trahit ipſe chalybs.

65. Patiens iam viſtriculas, &c.] Placet hac Rhenani & Gelenij lectio, eo quod Achilles iam adultus virginem ſe ſimularit, quaſi, qui ne agnoſceretur, erumpentem malarum lanuginem Viſtriculis aduri paſſus ſit, magis (inquā) aridet, quā quod Ad. lib. 7. cap. 20. & lib. 11. cap. 22. Turnebus legendum cenſet: Patiens certe iam ſtriculus; eo ſignificatu quo Arnobius granduſculum puerum à ſtriſta quadam corporis ſoliditate ſtriculum vocat, dum leuigari dicit in ſpeciem habitum nondum duri & ſtriculi poſitionis, maxime cum & 1. editio: viſtriculus legat & Vat. cod. eodem accedant etſi corrupti, quorum unus illi conſentit, & alter habet: iam viſtriculus, ex qua ego conformiter Turn. prima facie conijciebam legendum: Patiens iam vim ſtriculus; ſed contrarium ſuaſit tum ſupra dicta ratio, tum id quod ſequitur.

66. Turpius adhuc libido, &c.] Vbi Hercules turpem libidinem cum dicta materna formidine conſert. Atqui mirabili compoſitione: Scytaloſagittipelliger, dicitur, eo quod (inquit Rhen.) clauam, ſagittas & pellem geſtaret, nam σκυτάλη Græcis etiam baculum ſignificat. Non eſt diſſimilis compoſitionis vocabulum illud, pari etiam ſyllabarum numero, quo Cyclops in Epigrammatibus Græcis θυροκύκλω μὲν ποτὶς appellatur, hoc eſt fera & flexi iuga frontis. Turpem autem hanc Hercules, quem pro Deo colebant, ſeruitutem, qua ſeruiuit Omphalæ Lydiæ meretrici, gentibus etiam impropereant Origines lib. 3. & 7. contra Celſum, Lact. de falſ. religione libro 1. capite 9. & Arnobius alicubi.

67. Vbi Diomedes & cruenta præſepia,] Celebrantur 12. certamina Hercules Alcmene filij, (nam plures fuiſſe Hercules adnotauimus ad librum D. Cypriani de Jdolol. nu. 6.) tum à poëtis ethnicis, tum etiam à Clemente Alexandrino lib. 5. ſtom. Eusebio de præparatione Euaang. lib. 3. cap. 4. ac D. Aug. lib. 18. de ciuit. Dei capite 12. & omnium apertiſſimè à Boëtio de conſ. philoſ. lib. 4. metro 7. quadam etiam à Minutio, Arnobio, & Lactantio, inter ea vnum eſt quod hic adfert Auctor, de ſuperato Glaucæ Diomede, qui corporibus humanis equos ſuos paſcebat, quem viciffim illis deuorandum dederit.

68. Vbi Buſyris & buſtuaria altaria. Hoc certamen cum Buſiride Egypti rege, qui etiam humano dijs ſuis litabat ſanguine, Auguſt. inter 12. numerat, loco cuius alij luctam cum Anteo in Mauritania ponunt, quam Auguſtinus cum Eusebio in chron. mauult adtribui Herculi Egyptio. certe nec Virgilius hanc Herculi Italico dat.

69. Vbi Gerion ter vnus celebris adhuc eorum, &c.] Caſtigauit ita hunc locum Rhenanus ex Gorziensi cod. pro eo quod erat: Vbi Gereon, ubi Cerberus? Vt ut eſt, & Gerionem tricipitem, id eſt (interprete Seruio in Virg.) Hiſpania tribus regnis præſectum, hiſtoria; & Cerberum tricipitem poëta, immo ipſe quoque Boëtius, ab Hercule interfectum narrat, ſi retineatur illa lectio; metaphoricè de claua Hercules loquitur, cerebris dictorum regum aſperſa.

70. Vetus iam Hydræ Centaurorumque ſanguis, &c.] En quantum & quantum Hercules certamen cum Hydra, feliciter (inquit Minutius in Octauio) vulneribus renaſcente, & cum Centauris, equis (inquit idem) ſuis hominibus implexis. Atqui vide lib. de cor. mil. infra Tom. 2. ad intellectum huius loci de coronis Hercules.

71. Ne ſobria mulieris, &c. ſub exuias beſtiæ, &c.] Hic de pelle agit leonis Nemeæ, quo ſexto certamine deuicta veſtiebatur Hercules, cuius etiam Lactantius meminit. Apud Boëtium: habes præterea ſex alia Hercules huius certamina, nempe cum Harpyis auibus, quas (inquit Lactant.) ſagittis deiecit, cum dracone malarum aureorum cuſtode; cum Acheloo, Cum Caco; cum Apro Calydonio, de quo etiam Lactant. cum Cælo denique: quod fabulantur eum & Athlathem humeris ſuſtinuiſſe. Tatianus aduerſus gentes eis etiam impropereat; quod Hercules Theſpij (ſeu potius Theſtij, uti corrigendus eſt locus ex Arnobio) filias 50. vna nocte violariſ. Rectè autem diuinavit Rhenanus legendum: telino; aut; phyllino: pro eo quod eſt in 1. edit. & Vatic. pelino, cum illa ſint vnguentorum nomina apud Plinium libro 13. capite 1. faciunt ad hunc locum ut etiam adnotat Rhenanus, quæ apud Senecam in Tragedia legantur, nempe hæc:

Fortem vocemus cuius ex humeris leo:

Donum puellæ factus, & claua, excidit

Fulſitque pictum veſte Sidonia latus.

Fortem vocemus, cuius horrentes comæ

Maduerunt nardo. Laudemus qui ignotas mantis

Ad non virilem tympani mouit ſonum,

Mitra ferocem Barbara frontem premens.

72. Stiria leonina, &c.] Vat. cod. Sciria. quantum apparet, non male pro σαρπὼς aut σαρπώνα quæ duriciem Græcè ſignificant. Lnd. tamen Carrio ſtiria, retinendum omnino exiſtimabat, idque elegantiffimè dictum eſſe commendabat. ſic enim & Claudianum dixiſſe de leone, quamuis alia in re ſtauentes adſtringit ſtiria ſetas.

73. Genuinos inter antias adumbratos] Antias (inquit Rhen.) vocat capillos anteriores à fronte pendentes; genuinos verò dentes leonis. addidi autem voculam, ne, ut ſenſus conſtaret.

74. Qualis ille Hercules in theriſtro, &c.] Ita legit. Rhen. pro: in ſerico. Eſt autem theriſtrum, ῥεανδρῖς καὶ τῶν hoc eſt aſtiſa veſtis, cuius meminit Iul. Pollux lib. 7. D. Hieronymus in comment. in Iſaiam: Habent (inquit) mulieres & Theriſtra, quæ nos palliola poſſumus appellare: quibus obuoluta eſt & Rebecca, & hodie quoque Arabia & Meſopotamia operiuntur ſemina, quæ dicuntur Græcè Theriſtra ab eo quod in ῥεπε hoc eſt in aſtate & caumate corpora protegant ſeminarum. Haſtenus ille. Quam autem decebat Herculem Theriſtrum veſtis tenuiſſima, tam ornabat Omphalem Leonina pellis. nam hoc eſt quod Tertullianus vult dicere.

75. Sed & qui arte Tyrinthium acceſſerat pugil Cleomachus, &c.] Vat. cod. legunt: ante. Atqui, Cleomachus hic, Magnetiſus fuit (inquit idem) qui cum in amorem cuiusdam ciu nadi incidieſſet, & orationem & mores cinadorum imitatus eſt. De Olympijs agonibus alibi latius. Lego paulopoſt: inter cutem ex cod. Vatic. pro, intercutem.

76. Nouianos fullones] Sic à Nonno poëta dictos (ut adnotauit Turnebus) qui fabulam à ſe editam, fullones, inſcripſit, quo in verbo ineſt nefanda obſcænitās. De Lentulo Mimographo latius in Apolog. infra.

77. Vtique ſicut faſtigia ceſtuum viris occupauit] ita hunc locum reſtitui partim ex cod. Vat. partim ex prima edit. pro eo quod erat: Veſtigia ceſtuum viria. niſi quis malit: virilia; aut potius: viratia, immo viriola, id eſt magnarum virium ſicut interpretatur Nonius Marcellus. Nam ſic infra tom. 1. Auctor aduerſ. Vident. exercitata viria & vſu viriola dixit. niſi quis Carrioni aſſentiat, legenti, faſtigia, aut, veſtigia ceſtuum viria occupauit. Maſtri veteres interpretantur virias, & viriolas, κλῆια, ῥόλια, περιχῆρα βερύχονα γυναικῶν. armillas muliebres, iralatione, inquit Carrio, pulcherrima & huius loco aptiſſima.

78. Ita & endromidis ſolocem aliqua multitia ſyntheſi exſtruxit.] placet magis exſtruxit: quā extruſit. Endromis) uti rectè adnotauit Rhenanus) veſtis erat hirsuta & villi longioris, qua in balneo & gymnaſio præcipue ſolebant uti veteres: ſic dicta quod apta curſui foret. nam δρόμος Græcè curſum vocant. Conuenit autem hic Endromis pugili & curſori

Cleomacho. Porro Solox lanam crassam significat, auctore Festo. Multitia autē erant vestimenta subtilissimis filis contexta. Synthesium domesticam vestem fuisse constat, breuem & expeditam, ac ex diuersis lanarum coloribus compositam, quod nomen ipsum arguit, quia non indecorum erat uti senatores quoque & equites Romanos, subinde preciosiori ut in diebus festis, subinde viliori ut in Saturnalibus & balneis. Hic Multitiam synthesium adiectiue videtur usurpare, pro subtili veste.

79. Physiconem & Sardanapalum, &c.] De Sardanapali mollitie nota est historia. de Physicone non perinde, eo quod variens historia in Regibus Egypti Ptolomaeis quibus cognomen est Physicon nam Iosephus Ptolomaei Epiphani filium minorem natum ita nuncupatum scribit *Antiq. lib. 12. cap. 6.* fratrem Ptolomaei; cui videtur consentire Strabo dum Philometoris successorem, quem alij Energetem, ipse Physiconem nominat, & eum quem Eusebius Physiconem, ipse Lathurum, sicut Iosephus etiam lib. 13. cap. 17. eundem nempe, qui a matre Cleopatra expulsus sit. Iustinus simpliciter de Ptolomaeis loquens, post Philopatorem nihil etiam lucus addit. Cum autem Neronem cum Physicone compareret, mihi maxime placet ut intelligatur senior ille Ptolomaeus Straboni & Iosepho dictus Physicon, maritus Cleopatrae suae sororis, cuius & crudelitatem & vitae impuritatem Iustinus lib. 38. similem describit illi, quam Suetonius Neroni appingit. pro quo facit illius hac descriptio: Sagina ventris non homini sed belluae similis nam *ὀύσκαρον* ventricosum significat.

80. Nec tepidior vis vanae quoque gloriae, &c.] Ad Alexandri magni delicias & molliorem Persicam (nam Darius Medus etiam Persa a quibusdam vocatur) alludit, qua ille captiui Regis habitu se induit.

81. Sarabara] namque, uti adnotat Rhenanus, vestis est Persica siue Medica (ut Turnebus) fluxa. sit eiusdem mentio Danielis 3. quod ea vestitus fuerit Daniel. & tres pueri saltem iuxta lect. lib. de Trin. Tom. 5. infra & Auctoris T. 3. lib. de Resurr. carnis ac lib. de Orat. Tom. 2. Notanda autē hic voces: flabellatur. & Cataphractem triumphalem. secundum quod legit 1. Vatic. cod. pro: Cataphractem Vegetius ita nuncupat thoracem militarem, quod paulopost dicit: pectus squamarum signaculis desculptum.

82. Nisi quod & philosophi, &c.] de Aristippo id apertius narrat Auctor, infra in Apolog. Atqui baxea Tyria pro: baxa, substituimus ex Turnebi coniectura; qui adnotauit quod, Baxa, crepida sit Philosophica; quam, si purpuratus erat Philosophus, etiam Tyriam id est purpuream, esse oportuit.

83. Atquin alius & sericatus & crepidā aratus, &c.] de Empedocle loquitur, sicut etiam lib. ad Martyr. Tom. 2. ac de Anima. Tom. 3. Porro quid, Thori Platonici sint; latius infra in Apolog. cap. 47. Hoc tradit (inquit Rhenanus) & Laertius in vita Empedoclis, solitum illum are calceari. Inducit etiam hunc in ignes Aetnei montis insiluisse, ex crepidulis altera, vis flammarum ad exteriora reiecta: quod se coniecerat latenter absque arbitris, ut deus factus putaretur, dum mortuus ignoratur. Hinc ridet illum Tertullianus, quod contempta hominum sorte diuinitatem impudenter affectarit; dignum asserens qui a Diogene illo liberrimo Philosopho, non lulentis pedibus impetatur, sed in ipsa adyta Dea impurissima Cloacinae & mulierum & seruientium, rapiatur. Alludit deinde Auctor ad cymbala qua Bacchantum indumentis subsuebantur.

84. in adyta Cloacinarum.] De Cloacina Dea vide Adnot. nostras in Cypr. lib. de Idol. vanit. numero 24. Hoc vni addam Tertull. Cypr. Lactantium ac D.D. Prudentium & Augustinum Cloacinam vocasse a cloaca ioci gratia, sed olim etiam Venerem Cloacinam dictam iuxta Plin. 15. cap. 19. nat. hist. Cluere, enim (inquit) antiqui purgare dicebant. probat utrumque Turnebus *Adu. lib. 23. cap. 12.* dicens ab eodem verbo eadem significatione etiam cloacas dictas, quod subterraneis cuniculis oppidorum sordes perpurarent.

85. Proflus siquis mæandrico fluxu, &c.] Vulg. lectio erat: Mæandrico. *Vat. cod.* Mæandrico; e qua veram lectionem conieci; mæandrico. Iuxta illud Virg. *Aeneid. 5.* Victori chlamydem auratam, cui plurima circum Pur-

pura, Mæandro duplici Melibœa cucurrit. Hoc est, interprete Seruio flexuosa purpura in modum Mæandri fluminis, epichynium autem recte Turneb. interpretatur, supercilium.

86. quantum denotauit passiuitas offert.] passiuitas (ut recte adnotauit Rhen.) promiscuam frequentiam hic significat. Ita dixit infra in Apolog. suppeditante materias passiuitate luxuria.

87. libertinos in equestribus subuerbustos in liberalibus, &c.] *Varia vestium genera pro qualitate personarum & festorum dierum significat Auctor.* Sicut enim pulchre adnotauit Petrus Faber *Semest. l. 2.* quum serui atris & cucullatis vestibus sine lacernis plerumque vterentur, ingenui albatu incederent, quibusdam diebus & praesertim Saturnalibus permittebatur ut serui ingenuorum & liberti dominorum suorum vestibus vterentur. citat ad hoc Horatium, Dionem, Lampridium & Plautum. Porro: subuerbustos interpretatur Turnebus *Adu. lib. 14. capite 1.* sub verberibus vstos, tanquam vox sit licentia Comica quales supra, e multis vocibus coagmentata. Carrioni videbatur esse quasi sub veru vltus. ut veru sit ipsum stigma, & subuerbustus stigmatia eo quod, inquit, Festus scribat subuerbustam verubus vltam significat Plautus cum ait: Vlcerosam, compeditam, subuerbustam, sordidam. Rupices, *Auct. lib. de Anim.* interpretatur Barbaros; & iterum ea voce utitur eo significatu in Apolog. Supra autem per Rupicem videtur intelligere qui in Rupibus agit. Quod autem dicit: vespilo, leno, lanista tecum vestiuntur,] infra sub finem libri apertius sic effert: omnis gladiatorum ignominia togata producit.

88. Cæcina Seuerus, &c.] Cæcina (inquit Varro de ling. lat. lib. 9.) Perperna & Spurina figura muliebria dicuntur habere nomina, non mulierum. Vide Rom. hist. de Cæcina Seuer.

89. Lentuli auguris] *Cn. Corn. Lentulus Agur, consul fuit anno urbis c. 10 cccxxxix. cum M. Licinio Crasso sub Augusto Casare.*

90. & stolam & supparum & crepidulum & calicendrum, &c.] Turnebus crepidulam legit. sed magis placet vulgata lectio. nam crepidulum Festo significat ornamentum capitis, quod in capitis motu crepitum facit. De stola & interula cuius cap. sequi. meminit, vide Nonium; calicendrum (inquit Turnebus) operimentum capitis significat a Græco *καλύπτρον*; usurpatum etiam ab Arnobio lib. 6. *Aduersum gentes.* De lecticis ac lecticarijs. vide tom. 2. lib. 1. ad uxorem. Ego vero ut constet sensus scripsi: sellas quis, pro; quibus, &, eicrauer, retinimus, eo quod eadem voce utatur lib. de Spectr. tom. 2. frictices (iuxta Rhenanum) *τοῖς τριβάταις* intelligit, quaru obscenissimam scditatem quamlibet scurrilis Luciani explicare supersedet. Paulopost: &, expunxi eo loco: cum lattinarum antistes, &c. & cum Turn. lego; armillis: pro; armillas.

91. Purum aut mulleolum inducit calceum, &c.] Calceorum varia genera Tertulliano. hic, puri & mulleoli; at infra; vnguipedes, sed potius iuxta *Vat. cod.* vncipedes ac perones. de quibus sic pulchre in Festo Ios. Scaliger. Catonis verba ita legenda sunt: Qui magistratum curulem cepisset, calceos mulleos, alij vncinatos, perones magistratu enim functi, mulleos, milites fulminatos, ceteri perones *καὶ ἀπορρυσσοί*. Talia autem fuisse omnia genera calceorum apud Romanos quælibet Turcarum crure mediotenus ex hoc loco Tertulliani colligit Scaliger.

92. Velillos item habitus, qui nouitate vestitus religionem, &c. Agit de vario vestitu eorum qui aut Cereri, initiantur, aut Bellonæ, aut Saturno, aut denique Aesculapio. quorum primis, cultum omnia candidatum vitta & galæri priuilegium; secundis, tenebricæ vestis & tetrici velleris; tertijs, purpurei & galatici (de quibus Plinius libro 9. capite 41.) ruboris superiectionem, postremis, pallium & crepidas cratatas (quod pro Græcatas substituit Turnebus) id est, candidas das; sicuti Cicero ad Atticum fascias cratatas dixit.

93. Enimuero cum hanc primum Sapientiam vestit, &c.] tacite adtingit suam ad Christianismum conversionem.

CAP. V.

94. Tamen, inquis: Ita à Toga ad Pallium, &c.] Capite hoc molestiam toga & e contrario tum simplicitatem ac facilitatem, tum inconuenientiam pallij pulchre deducit.

95. An aliter mutauit Anacharsis, &c.] Anacharsin ex Rege Scythia Philosophum solum ex Barbaris extitisse censet Laet. lib. 3. cap. 24. qui (inquit) Philosophiam ne somnasset quidem, nisi & linguam & litteras Græcas ante didicisset. Habes eiusdem Apophthegma infra 1. cap. Apologetici.

96. Adeo nec artiſce necesse est, &c.] Necesse est, pro: opus est. Pulchre autem describit Togam: in qua descriptione notanda sunt phrasæ metaphoricæ: rugas formare, deducere in tilias, contrācti vmbonis figmentum; vmbonem recognoscere & reformare; tabulis deficientibus; tabulato in terga deuoto. Porro ex Vatic. cod. & Latino substituiimus: indutum ne an onustum; pro eo quod erat: indutum an ne onustum. notanda etiam phrasis: domum consequar, pro: in domum.

97. Etiam si duplex quod Crateris more, &c.] Duplex erat (inquit Turnebus) Cynicis Pallium, ut Crateri et Diogeni iuxta Laërtium. unde et Horatius scripsit,

Contra quam duplici panno patientia velat. Cynicorum enim professio, patientia & equanimitas. rursum metaphoricè infra; cippus; pro loculo accipitur quo vestes reconduntur.

98. Ego, inquit, nihil foro, &c.] Vel hinc patet Iureconsultum fuisse Tertulianum antequam Christo nomen daret, ubi pulchre distinguit tanquam pallio interloquente varia loca ubi ius dicebatur seu comitia habebantur, nempe: forum, campum, curiam, rostra, prætoria, cancellos, subfellia. de quibus nonnihil videre licet apud Varronem lib. 4. de ling. lat. ubi loca describit vrbis Romæ.

99. Certè cum ad Epicuros & Zenonas ventum est, &c.] De Epicuro & Zenone latius tom. 3. lib. de Anima. hic autem illis attribuit quod quietem pro summo bono habuerint; ad quorum instar meliorem contēdit vitam Tertull. in secessu, quam in promptu, id est, in publico; addens pulchrum epiphonema: Nemo alij nascitur, moriturus sibi.

100. Soleo de qualibet margine vel ara, &c.] Turnebus censet legendum imagine. sed magis placet: margine, præsertim quum Vatic. cod. id legant, & Iuuenalis etiam dixerit scm. genere: plena iam margine libri. Metaphoricè autem usurpat: veterinos, & impetiginem, pro vitijs.

101. qua M. Tullius quingentis millibus nummum orbem citri emit, &c.] Rectè Junius Animadu. lib. 5. ca. 10. (ubi reliquam penè huius capitis partem egregie explicat,) & post eum Turnebus legunt; nummum, pro: non vnum, nam sic erat in 1. edit. ad marg. Qui etiam legit; cedri, pro; citri; idque (inquit ipse) Plinij auctoritate, vnde ista Auctor mutuatus est; sicut & alia quamplurima. sed mihi magis placet; citri; tum quod Plinius non vno in loco cedrum & citrum arbores coniungit, tanquam similes; tum quod etiam Dioscorides citrum in Mauritania, & circa Hammonis templum frequentem dicat: vti adnotauit Calcagninus lib. 12. ubi etiam de mensis agit citreis M. Ciceronis & Galli Asinij: tum denique quod apud Tullium Ciceronem Orat. 6. in Verrem legatur; mensa citrea. quo fit ut etiam Plinium lib. 13. cap. 15. sic restituendum censeam: Athlas (inquit) mons peculiari proditur silua; de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor Citri (sic lego pro; cedri) & mensarum infania, quas femina viris contra margaritas regerunt. Exstat hodie M. Ciceronis in illa paupertate; & quod magis mirum est illo æuo, empta H-S. vndecim. cum hac memoratur & Galli Asinij H-S. vndecim. Quia autem in pretio longè dissident Plinius et Tertullianus, putat legendum Turnebus, quindenis: & Latini; quinquagenis, pro, quingentis. sed etiam in hoc discrimen est, quod hic tantum impendisse Asinium refert; nisi quod latifundij taxationem mensarum illarum pretia superasse dicit Plinius; non enim esset tam quingentorum millium pretium (vbi rectè adnotauit Latinus) à rei veritate alienū, ut mensa confiterit X V. M. aurcorum. Eodem pertinet illud Tertull. lib.

de Anima infra tom. 3. quod mensis Ciceronianis infertur:

102. Item qua lances centenarij ponderis Sylla molitur] de hoc sic Plinius l. 33. cap. 11. Quæ omnia expiauit bellum Syllanum. paulo enim ante factæ sunt lances e centenis libris argenti. Hinc illud Auctoris l. dict. de Anima: quod lances splendidissimis Syllanis effertur.

103. Cum Drusillanus equidem seruus Claudij, &c.] ex lun. & Vatic. cod. lego: equidem, pro, & quidem. Res nota ex Plinij loco citato. Nostra ætas (inquit) fortior fuit Claudij principatu. Seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quinquagenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina prius exædificata fuerat. Vocat autem ille lancem (inquit Rhenanus) quam Tertullianus promulsidem, qua videtur significare ipsum promulsidarium, hoc est vas quo promulsis continetur. Legimus etiam cum Iunio: in mensis, pro, an. & ex Plin. restituit Rhenanus Drusillanus pro: Rufillanus. Eodem spectat illud infra Apol. cap. 6. num. 76. Et in lances (parum est, si senatorum, & non libertinorum, vel adhuc flagra rumpentium) argentaria metalla producta.

104. Qua Vedius Pollio, &c.] de hoc (teste Rhen) sic scribit Plin. lib. 9. cap. 23. Inuenit (inquit) in hoc animali documento Vedius Pollio eques Rom. ex amicis Augusti, viuarijs earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat. Vide Seneca lib. de Ira ad Nouatum, eiusque verba apud Crinit. citata lib. 6. de hon. discipl. cap. 10: qui primus hunc locum illustrauit. idem autem hic Vedius apud Plinium, Senecam, & alios aliquando Ate dius nominatur. apud Cornelium Tacitum vno & eodem loco Vedij & Ate dii mentio est: dubiū ut sit quo nomine appellari debeat. & alioqui in veteribus inscriptionibus Ate dii Polliōis mentionem reperiri monuit L. Carrio. Ceterum (ut adnotat Turnebus) non conuenit Tertullianus cum alijs scriptoribus in murena. nam alij dentatam & truculentum morsus, ipse vero edentulam dicit. quo loco etiam cum Turnebo reposui: delectato; consentientibus Vatic. cod. pro; delectatus.

105. Qua Hortensius orator, &c.] Pauonem (inquit Rhenanus) cibi gratia Roma primus occidit orator Hortensius adiciali cœna sacerdotij. Plinius l. 10. ca. 20.

106. qua Aufidius Lurco, &c.] saginare (inquit idem) primus instituit circa nouissimum piraticum bellum M. Auf. Lurco exque eo quaestus redditus sestertium L X M. habuit. Plinius libro & cap. eodem. Restituimus autem ex coniectura lo. Herri. sij Angli: in adulterinum saporem, pro: adulterium.

107. qua Asinius Celer nulli vnus obsonium sex H-S. detulit,] sic rectè ex coniectura Rhenani. Sestertia enim sex idem constituunt quod sex millia nummum. Sanè de hac re non conuenit apud Auctores. nam octo millibus emptum scribit Plinius, Macrobius septem. Iuuenalis vero Sat. quarta ait:

—Mullum sex millibus emit,

Æquantem sanè paribus sestertia libris, Ut perhibent qui de magnis maiora loquuntur. Vide Adnotat. nostras ad epist. 60. n. 5. D. Cypr. de sestertijs.

108. qua Æsopus histrio, &c. sexcentorum millium patinam conflauit.] Rectè ex Plinio, sexcentorum, reposuit Iunius. pro; centum, qui huius rei (vbi etiam Rhenanus adnotauit) lib. 10. cap. 51. in hæc verba meminit: Maximè tamen insignis est in hac memoria Claudij Æsopi tragœdi histriōis patina sexcentis sestertijs taxata, in qua posuit aues cantu aliquo aut humano sermone vocales millibus sex singulas coemptas. ex eiusdem coniectura legimus: conflauit; pro; confiscauit.

109. qua eius filius, &c.] De Clodio Æsopi tragœdi filio id habet ibidem Plinius, & lib. 9. cap. 35.

110. Taceo Nerones, Apicios, & Rufos, &c.] De Nerone scribit Suetonius cap. 27. indixisse eum familiaribus cœnas; quorum vni mellita quadragies H-S. constiterunt. Iura Apicij celebrat D. Hieronymus lib. 1. aduersus Iovin. exstantque

libri, si tamen illius sunt, de condiendis cibis.

III. Dabo catharticum impuritati Scauri] *καθάρτικον* Græcè significat, id quod purgandi vim habet. Opinatur autem eum loqui Rhenanus, de M. Emilio Scauro, quem Sallustius auctor est, hominem fuisse nobilem, impigrum, factiosum, audacem, & qui sciret vitia sua callide occultare. sed grauius errat Rhenanus; inquit Carrio. fuit enim hic Scaurus, uti me monuit clarissimus doctissimisque vir Nicolaus Faber Senator regius, vltimus ex familia Scaurorum, teste Seneca Patre suavioria prima: vixitque imperante Tiberio; sub quo à Seruilio Cornelioque & (eodem testante Seneca) Thufco oratore accusatus, damnationem morte prauenit. verba Taciti de eo *Annalium* lib. V. 1. A. V. C. 1000. CCXXCVII. sunt hæc. Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate & orandis caussis; vita probrosum. nihil hunc amicitia Sciani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, eadem artes exercebat: detuleratque argumentum tragædiæ à Scauro scriptæ additis versibus qui in Tiberium flecterentur. Verum ab Seruilio & Cornelio accusatoribus, adulterium Liuiæ, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus Æmyliis, damnationem anteit, hortante Sextia uxore, quæ incitamentum mortis & particeps fuit. Adde quod illi Scauro, quem Sallustius senatus principem fuisse dicit; nusquam obijciatur impuritas. at huic manifeste Senecæ filius lib. de beneficijs IIII. cap. XXXI. ita imponit. Quid tu cum Mamercu Scaurum consulē faceres, ignorabas ancillarum suarū menstruū ore illū hiantē exceptare? Nunquid enim ipse dissimulabat? Nunquid purus videri volebat? Referā dictum eius in se quod circumferri memini, & ipso præfente laudari: Pollioni Asinio iacenti, obsceno verbo vsus, dixerat se facturū id quod pati malebat. & cum Pollionis attractiorē vidisset frontē: Quid, quid, inquit, malē dixi, mihi & capiti meo. Hoc dictū suū ipse narrabat. Hominem tam palam obscenum ad fascēs & ad tribunal admisisti? Nempē dum veterem illum

Scaurum senatus principem cogitas, indignè fers sobolem eius iacere. hæc Carrio.

II2. & alex Curiij, &c.] *Asconius Pedianus* (uti post Crinitum obseruauit Rhenanus) in commentarijs in orationem M. Tullij Ciceronis, quam aduersus C. Antonium & L. Catilinam habuit, adnotauit, Q. Curium notissimum aleatorem fuisse, & postea damnatum, celebratumque à Caluo poëta huiusmodi versiculo; Et talis Curius pereruditus.

II3. & vinolentiæ Antonij,] ita vinolentum Antonij furorem dixit Cicero lib. 12. familiar. epist. 55. eodem etiam alludit lib. 14. ad Att. epist. 4.

CAP. VI.

II4. Sermone (inquit) me suasti, &c.] in commendationem pallij postremo hoc capite adfert, quod, vel solo occurſu palliati philosophi, improbi mores erubescant; quodq; illo omnes artes vestiatur & philosophia Christiana, cum toga utantur cerdones & gladiatorū turba. Atqui, inquit, lego ex cōiectura, pro; inquit. quia supra initio cap. 5. sic legitur. Græcam autē esse phrasin adnotauit Gagneus, hunc nēpē: *λογω μεταείσης φαρμακωσσοπατατω*.

II5. numerorum harenarius] id est, qui (uti interpretatur Turnebus) in schola tāquam in harena numeros exercet & docet, à Circensi harena translatione sumpta. nisi potius quis putes ratiocinatorem ita vocari, quadam veri superlacione, quasi harenam numerare possit, iuxta illud Horatij.

Te maris & terræ numeroque carentis harenæ Menforem.

II6. & qui stellarem coniectat, & qui volaticam spectat,] sicuti prius ad incertas coniecturas *Astrologia*, ita posterius ad certam notitiam stellarum cursus, *Astronomiam* nempē, pertinere videtur.

II7. At ego iam illi etiam diuinæ sectæ, &c.] De secta in bonam partem vide Adnot. nostras in epist. 23. D. Cypri. num. 14. Vtitur similiter Auctor infra lib. de Testim. Anima & in Apolog. & de fuga in persec. & lib. ad Scapulam cap. 4 & lib. de Cor. mil. cap. 7.

ARGVMENTVM APOLOGETICI ADVERSVS GENTES, PER IACOBVM PAMELIVM.

TERVLLIANVS, quo tempore Seuerus Imperator cum Antonino filio, annum circiter septimum res Romanas administrabat, cum videret Christianum dogma cui iam erat initiatus per Sacrorum Pontifices initio quintæ Persecutionis exagitari diuexarique per orbem: ita ut Christiani indicta causa necarentur diuersis suppliciorum generibus; nec posset palam illis patrocinari, quod de solo nomine, & ex preiudicio damnatio irrogaretur: Christianam religionem, hac Apologetica oratione ad Antistites Romanos missa, qua potest ratione, defendit. imitatus est quidem (ut verbis Bap. Egnatij utar) *Iustinus* maximè & *Aristidem*; qui in hoc genere præcipuum sunt nomen adsecuti; sed ita, ut utrumque & acumine & eruditione facile superet. quantus enim contra Gentes insurgit? quā constans puritatem nostræ fidei tuetur? quos ille Auctores non legit? quas eorum disciplinas non adigit? ut vel vnici hic liber ad conuincendam gentium pertinaciam satis esse potuerit. Quod certè verissimum esse *Lactantius* quoque constitetur lib. 5. Inst. c. 4. dum dicit, *Tertullianum* hanc causam plenè perorasse. His adde; quod si de aliquo alio huius Auctoris scripto, de hoc locutus videatur *D. Hieronymus* Epist. ad Magnum: *Apologeticus* (inquit) eius, & *Aduersus Gentes*, libri, cunctam sæculi continent disciplinam.

- I. Principio autem, quia palam id non licebat, occulta litterarum via, captata beneuolentia à persona iudicum, attentionēque conciliata, quod nihil de causā sua deprecaretur, sed hoc solum ageret, ne inaudita damnetur; ab odio Nominis disputationem suam exorditur: quippe quod præcipuam persecutionis ansam dederit; vel inde bonam esse vel malam Christianorum sectam comprobans, quod latere Christiani non gestiant, sed interrogati ultro consteantur.
- II. Deinde quod Nomen potius quā crimen in Christianis damnetur, latè prosequitur; ex Iudicum peruersitate in damnandis Christianis, quibus solis ad negandum tormenta adhibebantur; aliis autem ad consistendum; obiter impugnans decretum Traiani Cæsaris, de non inquirendis, puniendis tamen, qui se offerrent Christianis.
- III. Confirmans iam dicta, quod bonum aliqui testimonium ferentes, admisceant solius nominis exprobrationē; quum tamen nihil maledicum aut impudicum sonet, & nouum non sit, quod aliqua disciplina de magistro cognomentum sectatoribus suis inducit.
- IIII. Exinde, ne forte Legem aduersus veritatem adstruatur auctoritas; eas errare potuisse, ut pote ab homine conceptas, & proinde recognosci posse, pulchrè deducit; exemplis tum *Lacedæmonium* tum *Romanorum*, immo ipsius *Seueri*, qui